Trollhätte

Canalfartens

Historia.

Götheborg,

tryckt hos *Samuel Norberg, 1801.*

Förord till den elektroniska utgåvan

Bokens författare är Petter Adolf Granberg (1770-1841). Exemplaret tillhör New York Public Library och har scannats av Google Books. Det anpassades för Projekt Runeberg i december 2012 av Bert H.

Till

Hans Majestät

KONUNGEN.

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Om en författare, hvilken af lyckan, så väl som af sina talangers medelmåtta, blifvit borrtgömd, bör våga att tillägna någon af sina skrifter till Eders Majestät, måste det varaHistorien om ett Arbete, som väckt seklers upmärksamhet, som under Eders Majestäts spira blifvit fullbordadt, af Eders Majståts vård blifvit upmuntradt och beskyddadt. Efterverlden, vid hvars domstol äfven Konungar dömas, skall en gång, med mera varm erkänsla än det torde tillåtas mig att yttra, erindra sig Eders Majestäts omsorg för näringarne och idogheten; och häfdateknaren, för at göra rättvisa åt Eders Majestäts kärlek för sitt Fädernesland, endast behöfva nämna de ododeliga minnesvårdar som under Eders Majestäts regering upresas, mindre för att väcka en flygtig beundran än att fordra välgerningarnes rätt — tacksamhet.

Med djupaste undersåtliga vördnad framhärdar

Stormäktigste Allernådigste Konung

Eders Majestäts

allerunderdånigste och troplig-
tigste tjenare och undersåte

Petter Adolf Granberg.

Då jag företog mig att skrifva Trollhätte Canalfartens hiftoria, kände jag att den skulle blifva ofullständig utom Carta öfver de trackters belägenhet som i berättelsen föreföllo. Till den ändan utgafs Prospectus och begärtes subscription. Men då icke så många exemplar blifvit teknade som fordrats för att bestrida kostnaden af gravuren och ritningen, har jag trott mig befriad ifrån förbindelsen att, genom fruktlösa utgifter, fördyra ett arbete, som Allmänheten kanske icke skulle göra sig mödan att efterfråga. I det stället har priset blifvit minskadt till hälften, en omständighet som alltid är af betydenhet i ett land där ett originalstycke och en öfversåttning, äfven af lika godhet, vinna lika upseende.Hvad berättelserna angår äro de alla hämtade ur autentika handlingar; denna försäkran bör ursägta den stränghet hvarmed jag, kanske, någon gång yttrat mig om vissa händelser. Jag förstår icke den konsten att bortgömma sanningen af frugtan att hon skulle såra; och då jag vågade det beslutet att tillägna min skrift åt en Monark, som beskyddat det arbete hvars historia jag ville författa, borde jag med dubbel helgd anse den förbindelsen att icke vanställa hvad jag skulle anföra.

Götheborg d. 12 Decemb. 1801.

–=–==—==—=–

Länge har man ansett krigsbedrifter såsom ensamme värdige att syslosätta häfdateknaren; vigtiga statshvälfningar, lyckliga politiska företagande hafva derefter ådragit sig den allmänna upmärksamheten, och det förvånande har endast blifvit hedradt med namn af storverk. Ofta och förgäfves hafva Filosoferne påmint att det nyttiga öfverträffar det lysande: Furstar som genom ouphörliga krig förstört sine stater hafva blifvit tillbedde af undersåtare dem de utblottat, då agget och illviljan icke sällan uprest sig emot dem, som genom fredliga dygder sökt att göra sit folk sällt.

Denna anmärkning må icke synas främmande för mitt ämne. Lyckligt för svenska folket hade det varit, om flera af de härar som blodat Sarmatiens och Germaniens fält blifvit nyttjade att uppodla det fosterland de föddes att försvara, om Regenterne mindre sökt sin ära under främmande himlar, mindre sökt odödligheten i eröfrade riken, och varit nöjde med att besegra de hinder som tryckt idogheten i deras moderbygd.

Uplysningen har närmat oss til denna tidepunkt; en välgörande regering har sträckt sin upmärksamhet til våra trånande näringar, och vi våga hoppas att de fjättrar en gång skola lossas som ännu tvinga slögderna. Nya öpnade vägar för handel och rörelse hafva gifvit nya utsigter för framtiden, och det canalverk som skall utgöra ämnet för denna afhandling, har blifvit fullbordadt. Flera århundrade har det förslaget varit underhållet att genom Wenern göra segelfart emellan Öster- och Vesterhafvet; redan under medlet af detförflutna smickrades Sverige af den förhoppningen att se Trollhättans brusande svall böjde under konstens lagar, och med all sin våldsamhet icke kunna skada den djerfve seglaren, som tätt bredevid dem skulle, obehindrad, fortsätta sin kosa. Allmänhetens väntan har blifvit upfyld i det nyttiga, dess förvånan har, kan hända, blifvit bedragen i den omväg som undvikit fallen i stället för att trotsa dem; ändamålet är vunnet, och Gustaf Adolfs regering har gjort en Epok för det gagnande.

Innan jag skrider til berättelsen om Trollhätte Canalverkets öden, torde de fleste af mina läsare fordra en beskrifning öfver sjelfva stället, likasom en nogare kännedom af Götha elf. Denna fordran är så mycket mera billig som elfven undergått flera förändringar, och kanske större delen af de främmande som besökt Trollhättan, fattat ett oriktigt begrepp om dess förbindelse med Wenern. De historiska märkvärdigheter som härvid förefalla röra endast dessa förändringar, och några sägner,som genom flere åldrar bibehållit sig, lära förmodeligen icke vara utan all historisk grund.

Wenern, som genom Götha elf söker sitt utlopp, delar sig omkring Wenersborgs stad likasom i tvänne armar, hvaraf den ena, nordost om staden, flyter öfver ett stenigt grund, där man hitintills trott att intet fartyg kan

framkomma ehuru sednare undersökningar bevisat motsatsen; efter några små fall och strömmar, vid den så kallade Källshagen, omgifver den Hufvudnäs Öen på båda sidor, störtar sig utföre ett större fall vid Rånnums bro, och rinner ändteligen, med et lugnare vatten, förbi Restad kungsladugård. Den andra armen, som på södra sidan om Wennersborg bildar en vik, har fått namn af Wassbotten, och slutar vid Knutsbol, ungefär en tredjedels mil från staden Wassbotten har genom Wenerns stigande blifvit ansenligt bredare än den förut varit. Isynnerhet skedde en betydlig öfversvämning natten emellan den 31 December 1772 och d. 1 Januarii 1773, hvarhvid slussarbetet i Carlsgraf led mycken skada. En stor mark, som låg midt emot Wennersborgs stad, blef vid samma tilfälle satt under vatten, och Wenern har sedermera alltid på denna trackten bibehållit samma höjd, med den skildnad likväl som dess periodiska af- och tiltagande kan förordsaka. Carls graf, som börjar

nästan en åttondels mil ifrån Wennersborg, rinner ifrån denna vik; den sträcker sig i längden något öfver en fjerdedels mil, går fram om Brinkebergs kulle, där man genom slussar förändrat de förut långsluttande fallen, hvilka svarade emot de nyssnämda vid Källshagen och Rånnum. Lugnvattnet i Carlsgraf, nedom slussarne, är 19 fot lägre än Wenern, och denna graf ledes sluteligen ut i sjelfva elfven något nedom Brinkebergs kulle. De strömdrag som funnos häremellan och Trollhättan, hafva, genom updämningar blifvit förminskade, isynnerhet vid Stallbacka, ehuru strömmen på det stället ännu är besvärlig både för de up- och nedgående fartygen.

En half mil ifrån Carlsgraf börja Trollhätte fallen. De öfversta af dessa hafvagenom konsten blifvit ändrade, emedan Strömmen, nu mera, endast löper på nordvästra sidan af Malgö och omfattar en liten skogbevuxen holme kallad Gullö. Härigenom upkomma tvänne fall: det på östra sidan, (Gullströmmen) och det på västra, (Nolströmmen) likväl är det sednare något lägre ned i elfven än det förra, ehuru deras höjd är lika, ungefär 26 fot. Genom en bro som nedföll 1736, och sedermera aldrig blifvit upbygd, har Gullö fordom varit förenad med Malgön. I midden af denna sednare öen är Gref Ekeblads sluss utsprängd, och på östra sidan åt fasta landet är nu en stor fördämning (Kafleströms dammen) hvarigenom icke allenast det vattenfall som här varit, försvunnit; utan åtskilliga andra mindre fall, emellan Malgön och de holmar som ligga ofvanföre, blifvit förvandlade til lugnvatten, så att fartygen nu passera där. Det största af dessa således updämda fallen kallades Prästskeds fallet Tätt utmed Nolströmmen, på Elfvens västra strand, ligger ett berg kalladt Skräddare-klinten, hvaraf en del, till en betydelig höjd, likasom hängde utöfver sjelfva fallet. Historien hvarföre denna klinten fått sitt namn berättas på följande sätt. I fordna dagar skall hafva varit en skräddare som för någon missgärning blifvit dömd til döden; men fått frihet att lösa sitt lif därigenom att han skulle sitta ytterst på samma klint, med benen hängande öfver fallet, och där sömma en klädning färdig. Han säges äfven hafva gjort så, och hunnit klädningen så nära färdig att icke mera varit öfrigt än att han endast skulle draga ut tråden som, han sömslagit med. Efter sina vänners råd och varning troddes han kunnat sitta där utan fara om han endast afhållit sig att se ned i strömmen, men nu vid det han begynte draga ut tråden, har han kastat ögonen ned på vattnet som med en gruflig häftighet framstörtade under honom, hvaraf man förmodade att han blifvit yr i hufvudet och förskräckt, emedan han genast tumlat ned i fallet och omkommit. Andre säga at det varit en skräddare som skulle göra sitt mästerstycke. (Se Professor Kalms Wästgötha och Bohuslänska resa pag. 264). Sjelfva klippan föll år 1755 den 1 Aprill ned i strömmen hvarest hon icke mera syntes; straxt derefter upkom såsom en dimma eller rök ur Elfven och hördes ett långsamt dön. (Wettenskaps Academiens handlingar för år 1765. 2:dra quartalet).

Elfven, som nedom Gullö förenat sina armar, delas å nyo, först af en klippa och

straxt derpå af en liten holme kallad Toppö, på hvars båda sidor upkomma tvänne fall: Tjuffallet Tjuffallet är på västra sidan om Elfven, emellan Toppö och ett berg vid stranden hvaruti varit den så kallade tjufboden eller tjufhålan. Af denna håla finnes nu ingen ting mera öfrigt; den har varit belägen, icke, som några vilja påstå, på ett sådant ställe at vattnet flutit och strömmat däröfver, utan på sidan af berget något öfver vattnet. Wägen dit skall hafva gått på en ganska smal kant af berget där man hade fallet under fötterna. Det berättas att tjufvar uppehållit sig i samma håla i sju års tid; men omsidor blifvit röjde af en piga den de haft hos sig. Pigan skall en julafton hafva begärt att få gå hem efter en kärfva halm, hvilket de tillåtit henne, ehuru med hotelser att om hon sade hvar de bodde skulle de taga lifvet af henne. Hon skall ock hafva hållit ord så vida att hon icke sagt hvar deras kula var, men i det stället tagit en halmkärfva, gått förut til hålan, och strött halm efter sig hela vägen. (Jämför Professor Kalms resa pag. 263). och Toppöfallet, hvilka åter gå tilsammans och bilda Stampeströmsfallet. Ett annat fall, som omgaf en liten holme kallad Tröskeln, har genom fördämningar försvunnit, och Polhems sluss är sprängd genom berget som här stiger frami Elfven I det höga berget vid Polhems sluss är den så kallade Grottan, hvarest Konung Adolf Fredrik och Drottning Lovisa Ulrica, 1754, Konung Gustaf III och Hertig Fredrik Adolf 1772, Hertig Carl, 1779, och vår nu regerande Konung 1793 teknat sina namn. Sjelfva Grottan är ingen ting annat än en håla i bergstoppen, och tyckes vara lämningen af en förvittrad, och på ena sidan nedfallen, jättgryta. Af dessa grytor, som, i synnerhet i Bohus Län och strandsidan af Wästergöthland, äro nog allmänt kände, finnas

dessutom flera i det stora Berget hvarigenom de öfversta slussarna blifvit sprängde; huruvida de äro bildade i en aflägsen forntid, eller Naturen genom lika ordsaker ännu fortfar att dana dem, torde säkrare kunna afgöras af en Naturforskare än en Autiquarius.. De trenne sistnämde fallen utgöra i det närmsta en höjd af 53 fot tilsammans. Nedanför stampströmmen vidgar Elfven sig; detta ställe har fått namn af Hojoma varp, och är lugnt flera hundrade alnar, hvarefter Elfven hastigt drager sig tilsammans, och trenne fall, kallade Helfvetes fallen, efter hvarannan upkomma. Genom Olide håla, som nu utvidgar Elfven, blir åter lugnvatten ända til flottbergs strömmen, hvars fall tillika med de trenneHelfvetes fallen gifva en höjd af 32 fot, och är således hela höjden ifrån Wenern til nedom Flottberget 130 fot, då man nästan endast beräknar fallen, ehuru sjelfva strömmens sänkning torde öka denna höjden til omkring 132 fot. I Flottberget synes utsprängningen af den tilämnade Elvii sluss, som skulle blifvit den nedersta, emedan farten är obehindrad därifrån till Åkerström, där et fall om 3½ fots höjd undvikes genom Gustaf Adolfs sluss som vid Nordöstra stranden är anlagd Vid gräfningen af Gustaf Adolfs sluss funnos lämningar af hus som vid det stora Jordfallet 1648 blefvo förstörde. Detta Jordfall har varit så märkvärdigt hos ortens innevånare att gammalt folk derifrån räknat sin ålder; det skedde ganska hastigt, utan at något dån eller brakande föregick. Stället är straxt nedom den nuvarande slussen. Jorden som föll var några hundrade famnar i längden och 27 alnar djup; fallet gick 800 alnar upp ifrån elfven, som härigenom dämdes, flödade tillbaka, uttog hemmanet Åkersström med hus, järnbodar, och allt hvad deri var, samt dränkte 85 personer. Den bäck eller å som tillförne gjorde skildnad emellan Vassända församling och Bohus län, eller den tiden emellan Sverige och Norrige, hvilken kommer ifrån Öresjö och sammanstötte med en annan Å vid Åkersström, blef vid samma tilfälle igenkastad och tog en annan väg. Strömmen som stadnade emot Jordfallet var 100 alnar bred och öfver 20 alnar djup. Det nedra vattnet aflopp, det öfra steg vida öfver sin vanliga höjd; härigenom dämdes de nederste Trollhätte fallen, och bakfloden blef så häftig att en del af stångjärnet fördes högt upp på landet. På östra sidan, där elfven förut gick, igenfylldes aldeles; men tvänne dagar efter jordfallet tog strömmen sit lopp i den nya öpningen närmare åt väster. (De som åstunda en utförligare beskrifning om detta Jordfall finna den i en prädikan, hållen af Herr Comminister Vassenius i Vassända kyrka den 7 October 1748 eller på samma dag ett hundrade år efter; ett utdrag af samma prädikan finnes ock i *Lænboms Historiska Märkvärdigheter til uplysning af svenska häfder.* 1 Del. Ibland andra betracktelser har Comminister Vassenius äfven gjort den, att Jordfallet betydde Bohusläns afträdande genom Roskildska freden, emedan fallet skedde ifrån danska till svenska sidan.). Detta ställe är beläget

nästan en tredjedels mil nedom Trollhättan, och en och tre fjerdedels mil ofvanföre Lilla Edet hvarest en sluss I alla äldre handlingar finner man *Eds-slussar*, och våra egne författare hafva förökat antalet ända till tre, ehuru där aldrig gifvits mer än en. Anledningen dertill torde hafva kommit däraf, att denna ena sluss vid sin första inrättning haft trenne par portar, oagtadt djupet öfver allt är lika., på västra sidan,med 10 fots vattensänkning, tjenar fartygen att komma förbi fallen, som äro af lika höjd. Utom några mindre betydeliga strömdrag, hvaraf det starkaste är vid Hanström, en fjerdedels mil ifrån lilla Edet, har Elfven sedermera lugnvatten ända til sitt utlopp i hafvet. Enligt de afvägningar som framvistes vid Comittéen i Stockholm 1793 skulle Venerns horizont vara 146 fot öfver saltsjön, härvid beräknades de redan färdiggjorde slussar till 33 fot och Trollhättans fall till 113. I relationen år 1794 beräknas sänkningen i Carls graf till 18 och vid Trollhättan till 111 fot. Venerns höjd uptages där till 144 fot. Slussarnes sänkning vid Trollhättan upgifves sedan till 112 fot där de löpa i elfven, hvilket likväl är långt nedom flottberget. Om ock afvägningen af fallen, oagtadt dessa stridigheter, var gjord med den yttersta noggranhet; skulle likväl det försöket att efter denna mätning döma Venerns horizontala höjd, stöta hvarje uplyst läsare. Det är en aldrig bestridd sanning att ett strömmande vatten alltid måste äga någon sluttning, och efter de bästa anmärkningar häröfver beräknar man merendels denna sluttning til 1 a 2 fot på hvarje mil. Oberäknadt fallen äro strömdragen i Götha elf, på några ställen, så starka att ögat kan märka vattnets lutning, och det är nog obegripeligt att man härpå icke gjort något afseende. — Det har icke varit författarens yrke, ej eller har han haft tilfälle dertill, att sjelf granska upgifterne; men man skulle, med skäl, förebrå honom att icke hafva väntat sig annat än okunnige läsare om han undvikit att anmärka denna förseelse.Få ställen i Sverige kunna framvisa en så förvånande utsigt som Trollhättan. Det är onekeligt att vi äga vida högre vattenfall; men det är icke endast höjden som utgör skönheten: det är de omgifvande föremålen, det är isynnerhet vattenmassans storlek. Detta enda utlopp af Sveriges betydeligaste insjö störtar här utföre en mängd af branter, hvarigenom de fall som på en gång visa sig för ögat utgöra tillsammans en höjd af mer än hundrade fot. Än delar strömmen sig och omfattar skogbevuxne öar, eller nakna klippor; än vidgar den sig och bildar hvirflande vikar; än sammantränges dess vatten och beständiga dimmor upstiga ur fallen, hvilkas brusning bevittnarderas våldsamhet. En kedja af branta berg, ur hvilkas klyftor tallar och löftrån resa sig , betäcker Elfvens våstra sida; på den östra framskymta en mängd af vattenverk; af-lågsna höjdér utgöra fonden af taflan; tvån-ne små laxfisken med sina fraggiga rånlar,(och Olidehåla, upfyld af timmer som kring-drifver i dess starka hvirfvel, äro i förgrunden. Sjelfva dånet ökar den vilda högtidlighet som uptrådet åger, och lugnvattnet, som åtskiljer fallen och gör «några korrta brytningar

emellan deras skummande vågor, visar dem ännu mer framstigan-

N _ V ' 1 . „ v X ;

de genom den skugga det förordsakar ofvanföre. Denna stora majestätiska utsigt, där Naturen samlat nästan allt hvad ögat på en gång kan fatta af det vilda sköna, väcker åskådarens beundran till en höjd jsom gör honom mindre' upmårksam på enkla föremål. Äfven de slussar som nu, utån nytta, lämna strömmen ett obehindradt genom-

" V

lopp, tjena att skapa nya skönheter. Så ser man huru vattnet lodrätt nedstörtar i Polhems sluss från en höjd af mer ån 50 fot; åskådaren står öfver fallet, och slussensT IS ""

mörker gör att dess djup synes ånnu mera afgrundslikt, under det den vistliga solen bildar en skiftande rågnbåge i' de ångor som ouphörligt upstiga ifrån fallet H).

Det år icke längesedan en Utlänning kunde betrakta dessa pittoreska stållen med mera nöje ån en Svensk; den förre såg endast Naturens majeståt, den sednare kån-de hariqen af en felslagen våntan som för-

//) Det förefaller otroligt, då man beskådar Trollhåtte fallen, att en samling af is kunnat tilbakahålla den .vattenmassa som hår framstörtar; detta Lande lik* vål i December I720> då det ofra och största fair let blef så tillstöppadt af kraf*is eller grundsvall, att icke mera vatten slapp fram ån såsom genom cn tillsluten, men någon otåt qvarndam, Updåm-ningen varade i p dygn; under hvilken tid man kunde*på bottnen gå tvårs öfver Elfven under Gullo bro, som då låg öfver starkaste strommen. En sågare beråttas ock verkeligen hafva gått der-> öfver. Ofvanfor fallet steg vattnet så hogt att de som bodde på' Öen och utmed stranden måste flytta ur sina hus, och hade det formodeligen stigit högre om icke Elfven, på lika sått, varit tilldåmd ofvanföre vid Rånn^m.' (Vettensk. Acad. handl. for 1765» 2 %Y.)ödmjukade hans national-Stolthet och nekade honom en låfvad utsigt för det allmännas väl; nu år synpunkten förändrad; en svensk njuter då främlingen beundrar, han kastar ögat på de berg dem hans Styrka genombrutit, och skördar redan i hoppet hvad han nyss trott sig önska förgåfves.

Så många gångor har man, upr^pat de

fördelar riket måste vinna af eii ébehindrad

/

Segelfart til Venern, så många gångor tröttat vare flders öron med dessa vidsträckta och ofta öfverdrifna förslager, som icke sållan bevittna snillets utflygt snarare ån insigt och kunskaper, att för oss som hunnit uplefva det'ta storverks fullbordan,' för oss återstår intet nytt att tillägga, och vårt längtande hopp att se välmågan öfversvåm-ma fäderneslandet i det ögnablick Trollhåtte Canalen öpnades, måste ännu hvila, ånnu afbida den vanliga gång hvarigenom slöjder, sjöfart och. handel endast hunnitr till Stadga och anseende. Våntom icke att alla följder af ett nyttigt företagande skola

S?-genast röja sig för. Allmänhetens ögon, låninom åt tiden att utvickla dem. Det gifves ånnu fördomar att besegra, ånnu okunnige att uplysa, innan den låttade varutransporten hinner all den fullkomlighet han nu kan vinna; och såkert skola för-månerne endast så småningom utbreda, sig att de undfly ^et låttsiifniga ögat, och icke märkas af dagars utan af åldrars jåmförelse.

Den som kånner Sveriges håfder lårer det icke förefalla underligt att man icke finner någon plan för segelfart till We-nern förr ån i sextonde seklet. Det år. sannt att vi ofta dömma nog jnyndigt om, våre fåders okunnighet, vi förgåta meren--dels de minnesvårdar af > konsteme som vunnit sednare tiders beundran, och hvaraf ické alla försvunnit åfven för oss. Like dessa knarrige vise som tro att ingen dygd, ingen sinnesstyrka funnits mer, ån under Spartas och Roms lysande tidehvarf, skåda vi med fördomens blick på försvundne. åldrar, och neka snillet att varå skapadtföre vår egen. Medgifvom likvål' att de up-finningar som skedde före reformationen ganska litet stråckte sig til Norden, och att de konster som idkades hår, tjenade nåstan endast till prydnad för Templen.

Hierar-chiens järnspira hindrade konstnären från alla begrepp som icke syftade till att öka dess högmod; och om ån de Andeliga tillåtit ett förslag som efter den tidens tånke-sått bestridde Skaparens ordning, under hvars ttpsigt, på hvars bekoätnad skulle det blifvit verkståldt? Under utlåndske Kq-nungar som förde Sveriges skatter till

Dannemark, under inhemska buller som

j t

Utblottade de stora och förtryckte de ringare, under Roms roflystnad som ouphör-ligt ökade sina byten, och försvarade dem tned Kyrkans viggar?

Gustaf Wasa steg på thronen, och en by dagning börjades för Sveriges åra och sållhet. Denne Konung, som genom de andeliga godsens återtagande och klostrens indragning samlat oinåteliga skatter, ågde ett tillfålle hvilket få svenske Konungar— "

ftgfc: ätt kunna öiVerlåmila Sig åt sitt t>m* Sorg för fosterlandets Vål> Utån frugtan for de hinder som bristande tillgångar våcka* Han hade redan* icke långt efter sitt an* tråde till Regérittgeh, j?å mötet i Stock» holm den £$ Juli gjprt féréStållning

t>m en genomfart ifrån LödeSe fcili~Wenerä och flera sjöar i men andra bekymmer iåra förmodeligen hindrat ^en plan» som ånnu i hans SöttS tid synes hafVa varit beslutad till företagande /> I denna afsigt låt Kö*

I) "Dårpå tyckés Érifc 14. h^fVå pekat uti Vid jpra?sidit fiedlåggäode d* § Åug» 1761»)

Åfsigten laret Vårit, ått génoiti detl sectan lä» |4iWtte Arboga graf förena Måftrn Och Hjélmärfi*nung Erik befästa Elfsborg, sorti ämnades till en nederlagsplats för svenska handeln, hvilken under krigstider alltid yarit hindrad genom Öresund. De oroligheter som sedan följde hvarannan hindrade alla stora fredliga yrken, och ehuru Carl DC ur Wass-, botten låtit anstålla den gråfning som, efter honom, ånnu bår namn af Carls graf, år man likväl oviss om planen för denna Ca-nal dårföre haft någon förbindelse med den segelfart som varit åmnad förbi Trollhättan. Man påstår att afsigten dårmed endast varit att befordra en mera beqvåmlig flottning af timmer och blockar genom Götha elf, odi tillika att genom ett nytt äflopp sånka vattenhorizonten i Wenern, hvars flödande har ofta gjort stor skada på de ågor som gränsa intill samma sjö. Man vill stödja detta omdöme på Sjelfva .grafvens anläggning; emedan de långsluttande fallen , fordrat, vid up^råfningen, större arbete ån till slussars anläggande behöfts. Jag låm-

ar hvilka sjoar sedan skuQe dragas cn Canäl öfver Litlc stigen tilLWenern. (Man kan håmd jämföra Erik I4*.s historia af Celsius.)nar dessä gissningar till de läsare som finna sig roäde att afgöra dem; egenteligen lårer konung Carls grafning endast varit en nap-rensning, och kanske utvidgning, af den båck eller rånnel som förut flutit på sam-m&stålle.

Segelfarten emellan Åkerström och G0theborg blef, det första, verkeliga företagande som fullbordades ; detta skedde under drottning Christinas minderårighet, då vid Edet öpnades en Canal genom berget, på östra sidan om fallet, och en sluss med trenne par; portar inrättades. Denna slussbyggnad, förhiodeligen den åldsta i riket, anlades på Hollånska såttet; och man vet att Hollåqska Ministren sökte upmuntra svenska regeringen att inråtta en Segelfart genom landet; ehuru detta gagneliga råd styrdes endast af politiska afsigter, emedan Dannemark flera gånger, äfven tvårt emot sina ingångna öfverénskbmmelser, förhöjt Tullen i sundet, och Republiken i följe dåraf indragit sin handel på Östersjön. En segelfart genom Sverige var således afbetydenhet för Holland, som nu gjorfc sig till mästare af nästan all den rörelse hvilken förut varit delad emellan hanséstäderne. Svenska rådet inskränkte icke eller sin omsorg till Lilla Edets slussverk | befallning utfärdades till Nils Jonsson, fogde p| Dahl, samt till Landtmåtaren Olof Träsk, att vid Trollhättan utsyna huru farten från Brätte, eller gamla Wenersborg, måtte genom grafvar ledas där förbi till Lilla Edet; Utom detta skulle Träsk äfven efterse belå-» genheten emellan Mariestad och Wettérn K),

Vi känna Icke huru denna förrättning aflupit; förmodeligen hafva svårigheterne blifvit ansedde så Stora att man ej trott dem kunna öfvervinnas, och sedan Christina sjelf tillträtt regeringen voro rikets inkomster alltför

otillräcklige för så kost« bara företag, Att man likväl under hennes tid med alfvara tänkt på denna genomfart bevisar ett förslag till pn annan väg, gom sedan fått namn af Krusens väg, eme-

*

K) Instruktionen finnes införd i Öfver-Intendenten Bfc-ron Hårlemans dagbok.— 2*3 —

dan. förslaget gjordes af en landtmåtare Kruse. Denne skulle ifrån åndan af Wass-' botten gå genom en dåld, förbi byarne Quarn-torp och Annexed, till en bäck som löper ifrån Annereds ång utföre till Åkerström.

Om Carl XI äfven ansett svårighéter-né af den betydenhet att icke konsten kunde tvinga eller Undvika dem, eller om någon annan ordsak gjort bemälte Konung obenägen för Trollhätte-Canalen, kan man icke med visshet säga; men en ny plan up-gjordes, éfter hvilken nian skulle» ifrån Wassbotten, uppstiga genom slussar til sjö-arne Botered, eller Bosjön, Gunlebo, Skatt ten och Berg, och därifrån följa vattendragen hvilka gå ned til västerhafvet vid Uddevalla L), i

£) I ett bref af d. Junii 167i, anbefalttes Magi* stråten } Wennersborg, ”att lita föra till Bosjon ”tvånne stora och en liten båt, med hvilken man "kunde ro omkring belågenheterna, emedan Ko-vnungen sjelf ville komma dit ner och beslgtiga det ”ny3 slussverket §om emellan. Wenriersborg och Ud-”devall^ skulle inråttas*\ fiåtatnc blefvo framskaffade men besiktningen skedde aldrig.Stora och, ovahliga företag älskades och . söktes af Carl XH. Med 'et snille som på en gång ville hvålfva rikens öden, förbättra vettenskaperna och odla språken > med ett mod som trotsat och öfvervunnit Sjelfva olyckan, trodde Carl att de segrar han .förvårfvat icke v.oro nog för hans åra. Lik den hjelte hvars efterdöme han sökte följa, ville han äfven genom fredliga yrken föreviga sitt namn, och ett arbete som tycktes besegra Sjelfva naturen, segelfart genom Trollhättan, ansågs icke för omöjligt af en Konung som aldrig frugtat några hinder, Lyckan tycktes äfven smickra hans hopp: Sverige ågde en Man hvars insigter i mekaniken, äfven långt efter hans död, blifvit beundrade: Carl upmuntrades af Polhems rådighet, och verkställigheten sammankedjades med förslaget. Må det icke anses såsom förolämpande för en stor Mans iminne om jag vågar den anmärkningen, ätt det contrad; han slöt med Konungen röjde mera djerfhet ån öfverlåggning. Jag hög-agtar Polhem för de nyttiga uptåckter han gjort; men jag kan icke skänka honom den— as —

blinda beundran som uphöjer, Sjelfva hans. misstag, och finuer storhet dår en nogare granskning måste' finna förseelser. Med-gifvom att ett snille kan irra sig genom sarhma styrka spm uplyftar det öfver medelmåttan , r medgifvom att en lycklig up-finnings gåfva oftast glömmer de hinder som fattas af den tröge tänkaren; men ne-kom icke sanningen de uptåckter hon fordrar, äfven af store måns fel.

Det första försöket, att genom ett bolag inråtta genomfarten, tyckes hafva alldeles misslyckats, ehuru Polhem sjelf er-budit sig att deruti insätta 1900 Dal. S:mt. och Konungen låfvat att biträda och understödja verket med privilegier och förmåner M"). K^ronan måste således ensam af-sluta contraéfcet, emedan f| enskildta voro i tillstånd att våga några penningar på ett så åfventyrligt företagande, och ett odug-

M) Konungens bref hårom år daterat Lund d, 31 Jan* 1717; men egenteliga contra&et sfots den 16 Jar nuarii 1718.ligt tpynt dessutom förstört det allilkånna förtroendet. Polhem förbandt sig att senast innom fem år hafva inrättat segelfarten emellan Nordsjön och Östersjön i\0* Håremot låmnade Konungen honom tillstånd att på fcronoparker, så vål som i underså-tarnes skogar, få, emot betalning, fålla så mycket och sådant timmer som han kunde

\

N) På första året skulle han forfårdiga dammen vid Wenern, och Carkgraf; på det andra, slussarne vid Trolihåttan; på det tredje det pfriga af sjöfarten emellan Gothebqrg och Wenern, Fjerde året skulle Canalen ifrån Wenern til Wectern fullbordas, och femte året emellan Wettern och Norrkoping* Konungen lofvade likvål att gora anstalt om arbetsfolk i fall han sjelf icke kunde skaffa tilråckligt dåraf. De 50000 Daler som Polhem borde få for sin moda skull^ åfyen utbetalas årligen, så att dl férsta årets arbete var gjordt hade han att fordra 5000 D<ler, andra året 10300 Daler. tredje I5O00 Dal., 4,-de IQOOO Dal,Ä 5:te IOQOO Daler,

Llsaicn behagar erindra sig att med de Dal. som håt nåmnas på alla ställen menas Dal. S:mt«, hvilken finnes nyttjadt i alla de råkningar som rora Troll-håtte Slussverk, Wid de omkostnader som komma *tt anföras efter den sednare myntordningen % hat ' dum brukat Riksdalars rakningen.behöfVa till verket, utfåste sig att årligen betala 40000 Dal. S:mt i byggnadspennin-gar, och ersätta hvad kostnaden kunde öfverstiga denna sumjpa. Polhefn skulle en-sam hafva styre'sen vid verket och derföre få 50000 Daler då allt var fårdigt, utom 5 Daler i dagtraktamente. JM en iivad som mest torde förvåna låsaren år den tillåggningen i, contra&et, att om Polhem dog skulle hans Son eller anhörige åga rättighet at förblifva Vid saratna vilkor, om de ville fullborda arbetet. Slussbyggnaden ansågs således för en sak af 'så ringa betydenhet att öfverinseendet dårvid kunde up* dragas at hvem som hålst, likasom en annan arfslott, eller ock inbillade man sig att de som årfde Polhem, årfde tillika någon del af hans snille.

Början skedde samma år, genom till-fedning&n af den sluss som, skulle nedsänkas i Carls graf. Man känner nu icke hvar* ken huru denna sluss varit byggd, eller dess styrka ertiot vattnets tryckning? man vet todast att den, tillika med dammen somvar gjord tvårs öfver grafven til vattnets updämning, grundades på pålar som voro nedslagne i bottnen af grafven; att slussen varit af tråd, så inråttad att den på korrfc tid kunde uptagas, då den behöfde. förbått-tring, och åter nedsättas, samt att en del deraf var inbyggd i dammen. Denna inrättning, som var belägen ungefär 400 fot nedanför Gref Tessins sluss, säges hafva blifvit fårdig om hösten (1718); men korrt efter sedan slussen var nedsatt, undergått det ödet att, tillika med dammen, blifva likasom borrtsköljd, hvartil någon ovanlig flod torde bidragit.

Cärl .d^n XITrtes död kallkastade hela planen. Rikets financer tålte icke de omkostnader som fordrades till denna byggnad, och dess politiska ställning vände alla omsorger åt en annan sida. Commercie-Rå-det Polhem Ingaf vål på Riksdagen 1720 sitt betänkande, hvaruti hatt erböd sig at fortfara med arbetet allenast Stånderne ville lämna honom tilråckeliga förskott; men härtill saknades utvägar, och förslaget måstehvila i några och tjugo år, oagtat flera på-minnelser, oagtat Stånderne vid Riksdagar* ne år 1731, 1734/och 1741 gjorde förestål-nlngar derom hos Konungen, och allmogen som bodde omkring Wenern, isynnerhet klagade öfver vattnets upstigande på dess ägor.

Den 1 Febr. 1742 utfårdades Kam» mar-Collegii kungörelse att igenom entreprenad bringa genomfarten förbi Trollhättan i stånd. Öfversten och Riddaren Carl-berg och Kammarherren Polhem, förordnades att afmåta fallen pch låmna sitt omdöme huruvida det vore möjligt att genom en ca-nal undvika dem. Af den berättelse desse Herrar ingifvit til Konungen finnes att åtskilliga planer kommit i öfvervägande, hvaraf man blott vill anföra de tre som förtjena at nåmnas. 1 Den förut beskrifne Krusens våg af Ungefår if mils långd. 2 Att leda segelfarten igenom Carls graf och sedan Götha-elf utföre til Stallbacka å, upåt til Hållsjön, förbi Fristorps såteri,.igenom Skalltorps å, och vidare utföre til Fors å,i GÖtha elf nedanför Trollhättan: Denne våg år 3i mil, och, löper genom åtskilliga små sjöar, hvilka, så vål som de tilstötande strömmar och båckar, åro så grunda att fartyg icke på många ställen kunna framkom* ma utan sprängning och uprensning. 3 Att leda canalen utur Wenern, genom Skaraborgs Lån och Flo Pastorat, genom det låga landet öster om Hunne- och £(alle* bergen, förbi Björkö kyrka til Skalltorps å, och vidare samma våg som förut år nåmd. Denna Canal hade, utom en långd af 6 mil» den olågenheten att vid dess Utgång ur Wenern icke fanns någon tjenlig och såker hamn. Herrar Carlberg och Polhem ingåf» vo dåremot en annan plan O) hvars

O) Enligt denna, skulle farten ske genom Carlsgraf1, och de ofverste fallen vid Trollhåttan fordåmniasj vatt-het således' ledas åt Noistrommcn * och segelledeö gå genom en Sluss på ostrå sidan om Pråstskeds* fållet, I Kafiéstfoiftmen skulle på fasta berget aö-låggas två slussar med tré pär portår > och halfvä fallet låmnas dl Vattnets aflopp, Wid Öjebro skui* le antingen /änlåggås en sluss eller ien Updåmnirig, Ifrån Ojebro håla borde Canalen föras öfver land genom en stenig backc* och utfercctt brant bergmöjlighet och företråde framför de ofvan-nåmde icke kunde såttas i fråga; men kostnads förslaget ansågs att vara nog drygt emedan det uptogs til 5 å 6 vtunnor Guld; likvål blef saken föredragen Vid riksdagen 1747 och styrelsen af verket anförtroddes

*

(Håkans hamn) til Hojjoma värp; en stråckaaf 250' alnar var således hår att genembryta, och fordrade fyra slussar med fem far portar, hvilka kunde insprängas i Sjelfva berget. For att undvika vatten-håfningen i Hojoma varp borde man antingen språn^ ga sig en Canal dår fgtbi, eller gedom stensånknin-, gar framfore, göra farten utmed berget såker» Hår* ifrån syntes ingen annan utvåg ån att fora Cana-Jen öfver land, genom jordbackar och berg, i' eii långd af 1937 alnär' Denna våg går forst,ifrått Hojoma varp upfore en hög jordbacke, sedan öfver en jåmn och något skogbevuxen mark, till et berg kalladt Oxeliden som skulls genomsprängas} och borde Canalen hela vågen sånkas til samma vatten-horizont som i Höjoma varp. Berget år brant ut-fore och marken sedan långsluttande till ändan af Olidehåla* Canalen skulle icke föras genom hålan Utan bredevid. Ifrån ändan af Olidehåla borde Ca-nalen dragas åt flottberget, och genom fasta hälleberget böjas långs utmed strömmen till lugnvåttnet 1 Götha elf dår tre slussar, med deras fyrå par pöf» tar, skulle insprängas i berget.a t Grefvarne Carl Gustaf Tessin och Clas Ekeblad. Commerce-Rådet Polhem anmo-

S»

dades äfven att lämna sitt yttrande, och gjorde det i ett förslag som år 1748 inlämnades till Directionen. Vi erindré likväl at Polhems höga ålder P') icke tillåt honom att sjelf resa ned til Trollhättan, Den långd af tid som förflutit sedan h^ns öfverens-kommelse, med Konung Carl blef bruten, både til större delen utplånat ur hans minne Sjelfva belågenheterne/ och för att fullborda sin plan måste han nu begagna sig af de, Cartor och beskrifningar hvilka de deputerade ingifvit.

Vi få snart tillfälle att, mera omstån-deligen granska detta fÖrSlag, emedan det sedermera följdes så långt möjligheten ville tillåta. Man vill endast i förhand anmärka att canalen skulle föras på östra sidan om Götha elf, genom jettéer och slussar sqm till större delen vore belågne i Sjelfva elfven; ått

vid

P) Han var född 1661.— -33 —, vid Flottberget skulle hete strömmen up-dåmmas, så att helfvetes fallen försvunno, 'och lugn vattnet räckte nedifrån dammen til Hojoma varp; och sluteligen, att man borde, under sommarmånaderna, tildåmma Ve-nerns båda utlopp med en förlorad damm som efter några månader åter kunde upta-gtis; härigenom skulle fallen på en tid blifva torra, och det vigtigaste arbetet under den tiden företagas. Hela omkostnaden beräknades til Ungefärligen 2 tunnor Guld.

Månniskjorna hafva alltid varit^älskare af det förvånande, äfven i de saker dåt; allmänna^ nyttan år ändamålet; antingen att snillets djerfhet äger ett behag som vi icke* kunna emotstå, eller att vi af alla ting hålst efterstråfva dem som motsåga Öfvertygelsen om vår svaghet. Man beundrade således Polhems plan, som tycktes närmast följa naturen, och begagnade sig af de öar och berg som voro i Sjelfva elfven, för att dels mota vattnet, dels tjjena till anläggningar för slussarne hvars canaler voro helt korrta ocb

3således icke kunde kosta så mycket i sprängning och gråfning. 'Man ville att åskådaren, hied nöjets och häpnadens blandade känslor, skulle betrakta de, brusande fallen som följde elfvens västra sida, under det den östra framvisade ett lugnvatten där fartygen obe-bipdrade kunde frartiseglaj ändteligen efterräknade ' man äfven att ett mindre antal slussar skulle fordra mindre betjening, och-orpkostnaden för dess undérhållätrde äfven blifva mindre. Polhem låfvade ock att förfärdiga modeller och, styckevis, gifva ritnin-i

gar till de byggnader som kunde förekomma. Elvius, Secreterare vid Vettenskaps-Academien, fick befallning att resa hed till Trollhättan och göra nya afvåghingar, och planen blef, efter någon jämkning, antagen för att, sedan orubbad följas.

En mängd af författningar blefvo nu gjorde, och kungörelser utfärdades hvilka åf-ven i sammandrag skulle blifva för vidlyf. tige att anföra, så tnycket mer som de ' sednare ändra de förra. De läsare som ogilla alla dessa stadgars uteslutande finna deflåsta i Modei verk i men hvad Som egen-, teligen rörer canalfartens historia är föl<« jande.

Emedan ständerna icke anslagit nagon viss penningefond till at bestrida kostnaden vid slussbyggnaden, tillåtos enskildte att del» taga deruti > detta skedde likvål icke som ett bolag, dår vinsten delas emellan hvarje sårskildt lottågare; man var alt förmycket såker om kronans stora fördelar att iagtta* ga ett sådant försigtighets mått, kan

hån* da äfven att intresssnterne icke blifvit så, många om man tagit det. 1 det stallet up-togos de insatte penningarqe såsom ett lån till kronan, för hvilket icke skulle betalas mindre ån 12' procent. Stånderna gingo i borgen för detta lån, med, den högtidliga försäkran att räntan skulle oafkorrtad till* stållas Lotternas innehafvare, utån att någon slags beskattning, af hvad namn den måtte vara, borde, förminska den. lntreS-Senterne skulle icke eller vara förbundne att på i öo ir låta kronan inlösa sina ln« såttnings-summor, hvilka, omsidor stego till200,000 Dal. Kronan deltog tillika i arbetsfonden för 50000 Dal. och af dessa båda summor gjordes 2fO Aktier, eller Lotter, hvardera af 1000 Daler; de femtio voro för kronans räkning* de tvåhundrade tillhörde dels enskildta personer dels publika verk. Emedan man var fullkomligt såker att arbétet inom tre år skulle blifva färdigt, ansågos de trenne första, såsom ar-bets-år, under hvilken tid endast 6 procent betaltes. Insättningen var hvarje gång en -femtedel af Capitalet, och skedde på vissa terminer, emellan d. 1 Mars 1750 och den 1 Julii 1752. Räntan betaltes, på nämnda sätt, för hvarje insatt femtedel ett år efter insåttttingsdagen ; och d. 1 Mars 1754 fingo således intressenterne 12 procent för sin -första femtedel. Intressenterne hade däremot frivilligt underkastat Sig utmätning i fall de försummade inbetalningen, hvilken skedde dels i Banken dels på ränteriet i, GÖtheborg.

Hela canal-arbetet lämnades sedermera

y /

under entreprenad till Konstinåstaren vidSala silfVerverk Gustaf Ådolf Wiman, och Styckjunkaren Lars Möéll; den förre skulle hafva upsigt öfver byggnaden, och den sednare öfver sprängningen. I det contraéfc som d. ii September 1749 upråttades med dem, och hvaruti kostnaden för-hvarje ar-betsdel sårskildt uptogs, förbundo de sig att på tre- år göra canalen och slussverket färdige, emot en summai af 203,385 Dal. oberäknat en uprensning i Åkers och Stallbacka Strömmar, som troddes skola kosta,om-,

1 ’

kring 4000 Daler. Men som entreprenö-rerne upgjort sitt kostnads förslag efter de mätningar och afvågningar som af andra förut voro verkställde, låfvade kronan att hålla dem skadeslösa i fall omkostnaden öfversteg den utsatta summan. Några andra förmåner beviljades, äfven, såsom att få uttaga, krut til krono pris, utsyning af Ekevirke och annat timmer på krono-skogarne, arbets- manskap från något infanteri-regemente, o. s. v. Hvarje karl af arbetscom-

menderingen skulle de likväl betala 12 å

/ • ,

16 styfver om dagen.- 38 -Arbetet började samma år. Baron Hår-Jeman'anförtroddes att dårvid hafva öfver-

✓

inseendet, och Baron OUonberg förordnades att hafva nårmare tillsyn på stället.

Efter den plan som Polhem upgifvit och ‘Wiman förbundit sig att följa, skulle slussarne 'språngas genom berget, hvaruti låmnades ett hvalf, eller så kallad stoll-gåhg Q}. Det var således nödvändigt att fartygen, som gingo derigenom voro försed-de med master hvilka kunde fållas ned. Slus-sarnes storlek var ej uptagen till mer ån 66 fots långd, ig fots bredd, 8 fots djup under nedra vattenbrynen, och iz fots höjd ofVan densamma i stollgången. JVIan hade Uträknat att de fartyg som byggdes efter denna storlek skulle kunna bära 504 Skejp-pund järn,

Q) Dessa hvalf, som nödvåndige bofde vara till mycket hinder for en vål inråttacf segelfart, voro nödvåndi^ ge i slussar af ett så orimmeligt djup; de tjentc dessutom till stöd for slussportarne, som eljest Ta-^ rit utsatte för en vattentryckning hvilken ingen styrka kunnat emotstå*Arbetet var likväl knapt bjSrjadt innan man öfvertygades att planen måste ändras, emedan en nogare undersökning Visade att Wenerns afdåmning bade allt för många svårigheter med sig. Det år visst möjligt -att de* omkring Wenern boende posessiona-ter bidragit hårtill, och v* skola straxt granska om de icke ågt all anledning att frugta en öfversvåmning på sipa ägor; men utom dessa hemliga driffjådrar funnos andra hin-der, som kan hånda gjort försöket omöjligt, eller åtminstone onyttigt, åfven i den hån-. delsen att man kunnät göra sig försåkrad på en så långvarig torrka, som var nödvändig om en otrolig

skada icke skulle för-ordsakats.

Wi hafva anmärkt att Wenern äger tvånne utlopp hvilka sedan draga sig tillsammans och utgöra en elf. I det ena af dessa utlopp, som går på östra sidan om •staden Wennersborg och år något ofvanför hufvudnås-ön vid Kållshagen, var Commer-cie-Rådet Polhems mening att en damm sfcuHe updragas, af sådan beskaffenhet attden sedermera, -och når man ville, i hast måtte kunna uptagas.

Afsigten härmed var att på någon tid likasom uttappa Götha elf, når en i Carlsgraf, vid Brinkebergs kulle, föreslagen bröst-damm tillika blef fårdig; hvarefter man hade tillfälle att, utan hinder af strömfallet, nedsätta de svåraste damrnarne, soni voro vid pråstskedet och flottberget, oberåknadt några flera verk hvilkas byggnad härigenom blifvit ansenligen lättad. Men på det Wenern ej förlånge skulle hållas innestångd, och en öfversvåmnipg därigenom upkom-ma, borde imedlertid allt hvad som behöf-des till de andra dammaVnes byggnad vid Trollhättan vara färdigt, så att nedsåttnin-gen hastigt kunde ske. Dessa förmåner syntes nog betydeliga, isynnerhet innan man af erfarenhet kände Götha elfs beskaffenhet ▼id Trollhättan; men den svåraste fördämningen, som var vid flottberget, hade därigenom icke blifvit mycket låttad. Man hade vål på detta ställe, vunnit flera alnars lägre vattenhorizont, emedan lugnvattnet ne-danför flottbergs-strömmen Sr 13 fot högre ån lugnvattnet nedanför Edsfallen, utom den fördelen att det öfriga af flottbergs-strömmen blifvit förbytt i ett stillastående vatten; men man hade då Sfven blifvit föranlåten att lita på en grund som sedermera befanns osåker, och når fördämningen i .Wenern uptagits hade förmodeligen flott-bergs-dammen blifvit borrtsköljd. Denna sednare omständigheten var då likväl icke ännu känd, och ordsakerne h Var före We-» neras afdåmning lämnades 1 Voro egen tel igen dessa: Man tviflade visst icke på möjligheten, men man trodde att omkostnaden skulle öfverstiga nyttan, emedan bredden dår dammen borde nedsänkas var 130 alnar, och djupet 1.8, 15, 12 å 9 alnar. Svårigheten bade dessutom tilltagit ju närmare man hunnit till Sjelfva ådrans igendåmning, emedan det vatten som förut varit bakom dammen flöt borrt utför Trollhättan, hvar-igenom ett Vattenfall nödvändigt skulle up-komma vid öpningen, och ökas ju mera den förminskades. Man fann äfven att grunden, dår fördämningen skulle anläggas, var up-“ 42 —

fylld af lösa stenar, och ovisst om berg fanns därunder; det var icke ellen säkert om dammen, på en så ojåmn och hålig botten, kunnat göras så tåt att man icke likafullt varit besvärad af vattendrag i Trollhättan. Svårigheten att uptaga en sådan damm hade dessutom varit nästan så stor som att nedsätta honom, sedan vattenhori-éonten nedanföre blifvit 12 å 14 alnar låg-’ re "ån i Wenern, och en så stor vattentryckning följagteligen gjort dammen så fast att den nedsatta pålningen torde funnits orörlig * isy nnerhet, som man då skulle varit sysslosatt dermed under vattnet.

Faran af en öfversvåmning var icke eller så liten som man vanligen föreställer sig. Det år icke sällsynt att människor anklagas för egennytta då de neka att för det allmänna bästa upoffra hvad de ,åga, äfven når deras enskildta förlust skulle öf-

4 • ^

verstiga värdet af den allmänna fördelen. Hundrade gånger har man påyrkat dessa upoffringar såsom skyldigheter; men det år endast af andra vi fordfå dem. Likgiltigeåskådare vid deras lidande år det icke så mycket samfundets nytta vi åsyfte, som den anskildta del vi kunna åga dåruti, och om detta deltagande uphörde skulle vår patriotism försvinna. Dömmom derföre med mera mildhet i'fall någre medborgares in-, flytande förekommit WenernS afdämning, och granskoni i stället deri förödelse soin

därsif kunnat förordsakas,

i

Sfdan man vid flottberget funnit strömv mens transversal seftion kan man deraf dömm^ att 3600 Cubik alnar vatten på en, securid strömma förbi. Allt det vatten som således ur Wenern söker sitt utlopp genom Götha elf utgör årligen 113529,600000 cubik alnar. Om vi nu antaga Wenerns' rymd til 40 svenska quadrat mil, hvartill den rätteligen bör räknas, så borde Wenern på ett år stiga 8i alnar i det nåfmaste, och följ-agteligen 4 fot \\ tum på

tre månader, om den igenom fördämningen så lång . tid skulle hållits instängd. , På alla sidor om Wenern äro lågländta fällt och marker; landet skulle således på flera mils afstånd blifvit sattunder' vatten, och då man erindrar de klagomål som förut blifvit anförde öfver den skada denna insjö gjort genom öfversvåm-n\ngar, bör man därefter dömma hvad en så ovanlig höjd kunnat förordsaka. Det år sant att om det berott på Entreprenörerne att förskaflfa en 3 månaders torrka hade man icke haft så stor fåra at frugta; men äfven denna tiden hade knapt värit tillräcklig att uträtta någon ting betydligt; emedan -de höga och branta bergen, som omgifva Trollhåtte-fallén, icke tillåta en så stor mångd af månniskor att arbeta, som behöfts för att hastigt fullborda en pålitlig damm. Att åter inråtta nå^ön konstig fördämning vid kålls-faagen, så att Wenern kunde få sitt tillräckliga utlopp når man ville, och i hast til— täppas, 'torde varit svårt, éller snarare ogörligt. Man hade genast funnit att de först projekterade jårnstånger och segelduk icke kunde tillbakahålla en sådan vatten-tryck* ning; en del af detta misstroende stråckte Sig äfven till Polhems paraboliske bågar * hvars bruk och misslyckande vi genast f£ tillfålle att nämna. Polhem hade äfven sjelfmedgifvit att Wenerns afdåtnning var åf-ventyrlig, och, vid nogare öfverlåggning,

tillstyrkt att låmna den,

i

Om hösten 1749 jpegyntps sprängningen pl alla stillen, öch fortsattes med all ' drift. Emedan canalen skulle gå genotti Carlsgraf anlades' dår en sluss som fick namn af Gref Tessin. Denna sluss år insprängd på västra sidan af strömmen till 36 alnars långd och 10 alnars bredd; höjden ifrån öfra tfll nedra vattenhorizontenr Var 9x alnar, efter fallens höjd i grafven som genom bröstdammen blefvo updåmde. Vattnets djup inuti slussen var 4 alnar och berget ofvanför vattenbrynen 4 alnar. Fram-före slussen utsprängdes en-canal af 10 alnars bredd, 16 alnars långd och 4 alnars djup, samt en vid slussens andra ända, genom stollgången, 41 alnar hög öfver vattnet, '15 alnar lång, 4 alnar, djup och ro alnar bred. Öpna canalen Var af lika bredd och djup med de öfrige, och dess långd 17 alnar. Hela sprängningen vid slussen var 465 cubik famnar.I anseende till slussarnes djup, och vattnets tryckning som ökar sig efter djupet, kunde man ej begagna sig af de modeller till portar, vid slussarnes nedre ingång, som vanligen nyttjas i?). Polhem föreslog-således andra hvilka skulle hissas up eller ned, efter som slussen borde urtappas eller fyllas, Men anstalterne härvid hade äfven olägenheter. Slussportarnes uplyftning skulle lättas genom vigter, men dessa förslogo icke, emedan en tyngd som uphissas ur vattnet alltid växer då den kommer i luften; en , ny inrättning måste således göras därvid. Till portarnes uphissning fordrades 6[minsfev 5 man, och som underhållandet af så myc-kep betjening var för kostsam, föreslog konstmästaren Wiman ett spelhjul som skulle drifvas med vatten och byggas med dubbla skofvel-lag, så att det fick en motsatt gång när vattnet ur rännan släpptes på dess

K) Den (vattentryckning hrardera porten KIr skulic uthärda, svarade emot 984 skeppunds tyngd, nir man afråknar det motstånd som bfcrget ofvanföre, och det på andra sidan qvarståensle vattnet, hvarje* af 4 alnars hojd, gjorde.ena sida,1 emot den det hade då vattnet verkade på den andra, och således porten, genom dessa dubbla rörelser, både lyftas och sinkas.

Men för att begagna denna sluss borde de långsluttande fallen få en annan belägenhet, och hela grafven .tömmas innan naan kunde anlägga den bröstdamm hvari-genom updåmningen skulle, ske. Den rensning som borde företagas gjorde äfven en aftappning nödvändig; båda delarne verkställdes äfven, ehuru svårigheterne pröf-vade byggmästarens skicklighet. Grunden til dammen måste läggas af rustverk, emedan bottnen icke" tillåt någon pålning, och Sjelfva dammen murades ofvanpå. Hela arbetet i Carlsgraf räckte til Augusti 1753, hvarefter ségelfarten kunde verkställas ifrån Wenern till emot Trollhättan.

\ \

Det första som vid Trollhättan skulle

företagas var att dåmma kafvelströms-fallet för att leda canalen gerom Malgö, där en sluss til den ändan måste utsprängas. Meninnan det var möjligt att på detta stållé bygga en damm skulle man först afleda den håftiga

strömmen som kom ifrån Pråst-skeds-fallen, hvilka voro 4 alnar höga och lågo ofvanföre. Det bredaste af dessa fall Var 50 alnar; djupet kunde icke måtas; de smårre voro tillsammans 250 alnar, och hade, 3, 6, g å 12 alnars djup, vid detta till-, fålle åmnade man försöka den Paraboliska båge S) som Polhem föreslagit till Wenerns

af- v

S) Denna båge skulle efter ritningen sa byggas: att 4. starka masteträd sammanfogades, och deraf gjordes cn bjelke, om en aln i fyrkant, hvilken var Sjelfva bågens basis, och hundtade alnars långd, efrer bredden af det ställe dår Wenern skulle afdåmmas. Axis till bågen, eller abscissa tagen uppå axis* utsattes till 15 alnar, så att dess latus re&uni borde-* vara l66| alnar. Bågen skulle byggas af trånne fasta ihopfogade bjelkar, § aln i fyrkant, och andra bjelkar skulle binda den ihop med Sjelfva basis, lj)å bågen således var ganska fast ihoptimrad .skulle den fåstas med ena åndai^vid landet, och dess andra anda foras af strommen till andra stranden, allenast han med linor styrdes råtta vågen, dår, vid andra åstet, iakttogs att bågens basis kom att ligga emot, och dess convexitet med suåmmen.afdliiatting; och emedan Polhem utråknat dess. styrka att vara tillräcklig emot tryckningen af den vattencolumn som i denne sj6 skulle upkomma, ±<5rmodä3es att en

lika så fast; och efter samma reglor byggd,

/ ^ / -

parabolisk båge > skulle åga dubbel .styrka når dess basis var dubbelt korrtare, och att Styrkan skulle ökas 4 gånger i anseende till den oliksb vattencolumnen, hvilken vid pråst-skeds-fallet var endast hälften så bred som den i Wenern. Men oagtat alla dessa ut-

Undcr Sjelfva bagen, tillika med dess basis, borde sed'»a såttas tvånne stolpar; desse skulle genom stångcr, som mqi oglor voro fåstade vid Sjelfva stolparne, foras n£d cil bottnen, så snart baged hade fått sia råtta ställning ofvänpå vattnet, och hindra honom ifrån at sjunka. Då bågen på detta sått blifvit nog stadgad, borde starka bjelkar låggas med sin ena ånda emot dess basis» och med den andra slåppas nelL i vattnet för att af strömmen foras till bottnen* %

Några, korrtare stolpar .skulle likvåj forut såttas Under bjelkarne, att vara dem till stod emot vatten*» tryckningen, och, sedan de således fått sin råtta livilande ställning ^ tjocka plankor nedsänkas emot dem, och dammert sluteligen genom fyllnjng goras så tit som man åstundade,råkningar, oagtat man valde Innu fastare bjelkar ån till den förre voro antagne, miss» lyckades den, och knapt hade man hunnit fåsta en ånda på hvarje sida om fallet innan bågen, tillika med dess axis, böjdes af strömmen, drogs under vattnet och bröts

sönder.

\ '

Wiman måste nu försöka andra dåm-ningssått T~) och lyckan understödde hans snille} alla pråstskeds-fallen blefvo tillstängde, öch som kafvelströms-fallet hårigenom tillika försvann, byggdes på detta sednare stållet en damm, emellan Malgö och fasta 'landet, af 120 alnars långd och 1? alnars höjd.

Hela Götha elf måste nu taga sitt lopp genom Gull- och Nolströmmen, hvarige-

T) Dåmningen skedde med en stenkista, 12 alnar i fyr-kant» hvilken nedsänktes ofvanföre, och med linor fördes till det utsatta st&llet; man trodde i bår jaa att försöket skulle misslyckas, men kistan stadnade midt i fallet, förmodcligex* uppehållén af någon bergklint, och ehuru stållningen var någoc lutande, lyckades det likvål att genom den fullborda dammen.nom vattenhorifconten, ofvanför dessa ström-mar, steg till 3 fots Större böjd ån den efter Elvii afvägning hade, hvarfåre också slussen som skulle sprängas i Malgön fick 26 fots vattensånkning. Inrättningen af por-tarne, i denna sluss, var gjord af Wiman, och vida båttre ån den förra. Öfre Cana-len var 219 alnar, slussen 36 alnar, falsen

0 alnar, taket 16 alnar, nedre canalen 162 alnar, och vattfentryckningen på hvardera forten räknades till 836 skeppund. 935 cu-bik famnar berg var hår språngdt, och ifrån slussen gick en gråstens mur, 150 alnar lång och 5

alnar hög. Slussen med hela sin inrättning var färdig 1754 och fick namn afGref Ekeblad. '

Genom Jettéer, härifrån, sökte man nu att skydda fartygen för bakidor, och genom opdåinningar att göra farvattnet djupare. Farten skulle ske genom 7Öjebro håla, dår tvånne fartyg kunde komma förbi hvaran-nan, och fortsåttas innom jettéen till slussen Polhems öfre Canal. I Sjelfva slussen skulle fartygen nedsänkas 53 fot, som härutgör skildnatten emellan öfre och nedre vattenhorizonten, peh år lika med den höjd som Tjufvefallét och Stampströmmeq tillsammans åga.

Slussen Polhem blef aldrig inredd. Dess öfre canal var 435 alnar/ Sjelfva slussen 36 alnar lång och 32 alnar djup, Stollgån-gången 30 alnar, nedre canalen 96 alnar. Hårtil har fordrats 182© Cubik famnars bergsprängning saöit en stenmur af 200 famnars långd, vattentryckningen på hvar-dera af de nedra portarne var uträknad till 1635 skeppund.

- I slussen Elvius var öfra canalen 15 alnar, Sjelfva slussen 36, Stoligången 22 och nedra canalen 101 alnar. 760 Cubik famnar berg var utsprångdt, 80 cubik famnar återstodo. Inrättningen borde, blifvit aldeles lika med slussen Gref Ekeblad, ehuru höjdén var något drygare; men vattentryckningen på hvartjera porten kom ej att öfverstiga 922 skeppund U)l /

V') Vattentryckningen pa dessa slussars ofre portar skul* ej blifva öfver g6 skepp, på hvarje por®.— 53 ,-r Det arbetet som fordrade måsta mödan var lik vål Flottbergs-strömmens fördämning. Denna fördåmning hade man förut åmnat undvika på det såttet, att Elfven skulle obehindrad få hafva sitt lopp på vå-stra sidan, och canalen fortsåttas genom slussar och jettéer. Således skulle en sido-damm i Hojomavarp skydda fyrtygen för idän, och en sluss anlåggas i berget, utmed helfvetes-fallen, hvars nedré canal leddes i Olidehåla nedanför deäsa fall. På samma samma sått borde en jettée, nedsänkt i Olidéh^laj afhålla den starka idan och sträcka sig till slussen Elvius, genom hvilken fartygen skulle föras i lugn vattnet nedanför Flottbergsströmmen. Men utom kostnaden härvid trodde man Olidehåla vara så djup att nedsåttpingen af én damm där skul-

Efter uträkning borde slussarne kunna uttappas på följande tTder: Slussen Gref Tessin på 6 min. 3 secund* Gref Ekeblad på £ min. 36 secund. .polhem på

- 11 min. I T secund, Elvius på 8 minuter 27 'sc-cunder. Den skildnad i tid sona, vid olika tillfållen» härvid upkom berodde på luckorna* hvilka ej ^lltid kunde få den liorizontala ställning som man vid uträkningen antagit. — SA —

• - \

le blifva lika sä besvärlig som fördämningen vid Flottberget, hvars svårigheter man då ånnu icke försökt.

Olidehåla är belägen på östra sidan nedanför helfvetes fallen, hvilka dår förord-saka en stark hvirfvel.' På västra sidan 16-'per Sjelfva strömmen; men $å att dess hastighet småningom aftager, tills den å nyo ökes genom en långsluttning, af ungefär en fots lodrätt höjd, ofvanför Sjelfva flottbergs-fallet som har 4 fots höjd. På östra sidan om detta fall, straxt nedanför Olidehåla, utskjuter berget och gör strömmen smalare. Nästan öfverallt vid Trollbåttan, på båda sidor om Elfven, år berget af den beskaffenhet att det på östra sidan år lägre och sluttar til 43 å 43 graders inclination emot horizonten, då det på västra år merendels verticalt.

Af strömmens hastighet kunde man döma om fallets höjd, men dess djup måste man allenast gissa till* emedan pejling var omöjlig. Elvii och Polhems förmodanatt djupet var allenast 8 fot V} lårer varit grundad på de stora hållar som på våstra sidan oöi strömmen kunde ses genom vattnet;'men man viste icke att dessa voro lösa innan de verkeligen blefvo- borrtförde.

/

De arbeten, som förétogos vid Flottbergs-strömmen låmna oqekeliga bevis af Wimans rådighet och snille. Verkståltare

K) En låsare som hogagtar Polhems och Elvii foitjcnster, kan det icke annat ån förefalla besynnerligt au des* se

verkeligen store Mån kunnat begå ett så bety-defigt misstag. Utan att kånnay stiiict borde man hafva funnit att detta djup och 40 alnars bredd, som flottbergsströmmen den tiden hade, kunde omo|-ligt gifva ett tillräckligt utlopp åt Wenern i hvars skote så många stora Elfver tomma sitt vatten.' Det samma kunde slutas af de ofrc fallen vid Trollhåt* tan, såsom Nol- och Gullstrommen, hvilka voro flera gångor högre ån fallet vid flottberget, och så-. ledes genom sin häftighet borde gifva långt mera vatten ån som kunde framkomma i ett sund af 40 alnars bredd och 4 alaars djup, med den hastighet ' som upkoinmcr genom ctr fall af 5 fots hojd. Bergets opålitlighet och da dåraf för ord sa kade olyckor voro tillfälligheter hvilka ingen mensklig varsam-bet kunde förutse, ånnu mindre forekomma.af en annans plan, från hvjtkén han icke i det ringaste fick afvika, hade han att strida emot hinder som ingen förutsett, som ingen kunde föreställa sig; icke nog iatt en våldsam ström gjorde fördämningen svår, icke nog att det berg hvarvid han med all trygghet tycktes kunna fästa sin damm var Inuti Så sköligt X') att hela stycken dåraf nedrasade: bottnen sänkte sig efter hand, Ifrån S til 12, 16, 18 och siuteligen till 20 alnars djup. Oagtat alla dessa missöden, som skulle nedslagit hvar och en byggmästare af medelmåttiga talanger, vågar man påstå att Winoan skulle fullbordat sitt företagande, om främmande händelser icke mel-lankommit.

Där elfven år smalast skulle Sjelfva dammen anläggas; men de så kallade grund-

\ ^

X) Skolar kallas dels de remnor eller opningar som fin* nas i berg emellan dess lager, dels svaga ochr os å k-ra lager som kunna bestå af lera eller losa sten-ar-ter, och dårigenom forordsaka ras. Ett berg hvar-uti finnas mer eller mindre af dylika skotar kallas skoJigt.fSsten, som skulle stödja hela byggnaden, börjiade något öfvter hundrade alnar ofvanföre. Afsigten var den, att småningom sammandraga strömmen tills den på en gång 1 kunde stångas. Jmedlertid sprängdes, i västra stranden, tvånne nya utlopp af 24 alnars brédd tillsammans; genom dessa skulle Sjelfva elfven ledas, undet det att fartygen passerade Elvii sias?, som var belågen på östra sidan. Det var ett af dessa grund-fåsten söm då det sönderbröts af Strömmen förde med sig en del af berget. Stenki-storne, som utsattes, sönko eller utgingo efter hand, ett slags fördämningar som" Wi-man upfunnit, och kallade stolar, voro de Som gjorde måsta nyttan,, men äfven dessa blefvo ofta borrtförde eller måste utsläppas, når bottnen sönk eller berget rasade. Dammens bredd anlades sluteligen till 45 alnar, man arbetade på fördämningen åren 1751, 52> 53> 54» 55 * man hade redan hunnit sammandraga elfven s| att arbetsfolket kunde gå öfver strömmen, på de stoekar som utlades emellan båda fördåmnin-garne, och i den yttersta af de^ utsatte— 58 — ‘ , stolarhe återstod endast att nedkrana tvän-ne pålar, men en ny olyckshändelse gjorde

hela arbetet om intet.

\ - * -

Flera gångor hade slussarbetet lidit ska« da genom stockar och plankor, isom oför-sigtigt blifvit nedslåppte öfverst vid Trollhättan; ett strängt förbud var äfven utfår-dadt emot alla dylika företagande, som icke skedde med konstmåstaren Wimans tjllåtel-se. Men oagtat detta förbud hade, utan att Wiman därom blifvit underrättad, inemot 900 tolfter bräder blifvit nedsläppte. O ha natten upkom ett starkt nordanvåder, som dref en stor del af dessa emot fördämningen, pch isynnerhet framför den nyss utsatte stolen. Emedan strömmen altid går ifrån västra til östra sidan, och tillbaka, med en ebb nästan af 5 å 6 qvarters höjd, måste de plankor som först laggt sig framför stolarne, på vissa tider, uplyftas genom strömmens stigning, hvarvid de andra, som efter hand drefvos dit, alltid hadé tillfälle aitt tråbga sig under, når vattenhorizonten höjdes af ebben. Således fann man, vid ar-»betets början, om morgonen den 20 Sept, 1755, att en myckenhet plankor samlat 5ig ifrån vattenbrynen ned på djupet. Härigenom lossades och sönderbrötos omsidor hall-' masterne, stolens framdel uplyftades, rycktes ifrån utbyggnaden och följde med strömmen. Sjelfva lösryckningen skedde så hastigt att af Ungefärligen 60 man, som då arbetade på honom, ganska få hunno springa på dammen, de fleste borrtfördes af vattnet, och måste söka att rådda sina lif på blockar och plankor. 9 man af Våstgötba-dabls rege-mete blefvo likväl borrta, utom åtskilliga som skadades.

Man anställde vål en . undersökning för att uptåcka råtta prdsakerne til denna olycka, men inga uplysningär yunnos. Man påstår älven att plankornas nedslåppning skedt i full #fsigt att förstöra dammbyggnaden; om så år

blir det ett nytt bevis på den stora sanningen att det år straffets visshet, men icke dess stränghet som förekommer brotten T\ Men hvarföre skall mun alltid

1

-Y) I Kongl. forordningen af d, I Martii 1756, stad-* gas, ”att den som begår våM å dc vid Trollhåttetillråkna månniskjornas ondska hvad som oftast förordsakas genom deras obetånk-samhet? De händelser som vanhedra vårt slågte äro de icke så förödmjukande för oss Sjelfva att vi .endast borde antaga dem då. bevisens gilltighet nekar oss att tvifla? Om ock - allmänna omdömet därigenom skulle frikänna en brottsling, hyad förlora vi därvid annat ån den plågande känslan att nödgas föragta en like.

Imedlertid hade flottberg&fördåmningen förlorat det allmänna förtroendet. Mång-

l ' ”slussverk varande slussar, grafvar och dammar, el* *lcr, i upslt att skada (fetta verk, det med någon nåtgård förvärrar eller fordårfvar, skall utan allt skons-5>mål straffas med 40 par spo och i g. år på någon ”kronans fåstning till arbete hållas, samt med sin ”ågendom, så långt den råcker skadan gåida.

v - \ *

Samma straff blef äfven, genom Kongl. forord. den 15 Julii 177g, ålagdt dem som skadade den sedermera upbyggda -träbron. Bro-intressenterne ville vål att Hårad et skulle tillika ersåtta skadan, på samma såtr som Lagen stadgar om dutgadråp, men regeringen fann icke for g*dt att bevillja en så orimmelig begäran.den, Som alltid dömmer hastigt, fann nu endast orimligheter i ett företagande som den nyss beundrat, öch jehuru en Committée blifvit satt af. Sveriges kunnigaste mån, för att undersöka huruvida fördämningen var möjlig; ehuru de alla jakat dårtill, hade dert öfvertygelsen likvål blifvit herrskande, att en så stor vattencolumn som flöt fram vid flottberget Z), icke genom någon konst

Z) En calcul öfver denna vattencolumn torde' icke va-ra obehagelig for vissa låsare. — Innan bergrasen skedde, och nlgra utstående bergsskoJar blefvo undanröjde, kunde strommens transversa^edHon råkrias *ill 260 alnar: då var åfven fallet vid flottbergec 4 fot, som gifver 8 alnars hastighet på en secund. Når denna hastighet Jågges till den som vättnet förskaffat sig på en lång sluttning, och den lilla som behöJls ifrån Helfvetes fallen, hvilken blifvit afmått och funnen vara 5 alnar på secunden, så år hela den hastigheten hvarmed strömmeri fbrrsade straxt nedanför fallet lika med 13 alnars hastighet: oeh således X 260 3380 Cubik afnar vatten som en secund ^kulle gå fram. Men emedan något vatten nödvåndigk trångt sig emellan det berg-ras som låg på bottnen, kan man såkert antaga 36OO *ub. alnar. Ve båda ytloppcns bredd gjorde tillsammans 24 alnar, och deras höjd öfver nedra vat-tcnliorixomen 4 alnar. Under det man gick öfverkunde tyglas, och följakteligen atfc hela arbetet var onyttigt^),

strömmen med sånfcverken, och innan stenfyliningen kunde liggas framfor stolarne, hyarigenom dammen skulle få sin fullkomliga tåthet, borde vattnet i utloppen stiga minst till 9 alnar, och genom fyllningen till 13. Mtfn efter denna råkningen felades ånnu 4 alnar / i den önskade hojden; fot att vinna den, och tillika gora utloppen såkraret hade man beslutil att igenfylla det yttre och utvidga det inre, på det såttet att det vid borjan fick samma bredd som båda tillsammans ågde, men aftog smånigom; hårigenom skulle strommen förlora en del äf sin våldsamhet, emedan dess tryckning blef mer på utloppets sidor, och hastigheten tilltog ju nårmare det hann emot utloppets nedre ånda.

A) Det torde fordras att Författaren skall yttra sin ;me-ning öfver möjligheten af flottbergs fordåmningen. Jag år fullkomligt ofveipygad att denna damm icke allenast var mojlig, utan åfVen blifvit verkställd om man fortfarit. Om jag misstager mig delar jag detta misstag med en Wargentin, én TrlewaFd, en Palmstjarqa och flera förtjenta mån, hvilkas kunskaper årminstone kunna upvågä deras, som i sednare1 tider velat förlöjliga förslitet. Till bevis att det dåmningssått Wiman nyttjade var det råtta be* höfver man endast anföra, att de stolar som genom den nyssnåmde håndelsen icke borrtfordes, blcfvo stående till 1763 > då Ditcfiioncn indteligen fannDén annalkande Riksdagen förordsa-kadé ett nödvåndigt upsköf; dels emedan

att de kunde uptagas, sedan planen långt forut var åndrad.- Dessa stolar stodo likväl i starkaste strömmen och på

20 alnars djup. Att det parti som styrde 1756 års riksdag fann fördämningen vara en .dårskap, bevisar ingen ting, vid samma riksdag fann man flera saker oförnuftiga dem sed* nare tider antagit for grundsanningar, och, tvärtom, ansåg åtskilligt såsom lagligt hvilket vi nu skulle foragta och ogilla. .Men ehuru jag vågat forsvara godigheten af flottbergs fördämningen, har jag likväl aldrig ämnat sttåcka detta försvar till hela planen for Canalfarten; den var — icke orim« lig fiom man påstått — men alltför mycket inskränkt att kunna vara af allmän hytta; man hade deivid haft sä mycket afseende på transporten att man glomt segelfarten, hvilken aldrig skulle vinna genom pråmar med fållmaster, de enda som kun~ de framkomma» emedan slussarnes oformliga djup gjorde stollgåögen nödvändig, och ingen bygg-x ningskonsr i verlden kunnat upfinna slussportar som uthärdat vattentryckningep atom hjelp af berget ofvanföre hvalfvet: De djupa och smala slussarne tyckas icke el/er hafva varit rått pålitliga. Med ett ord: Polhems cänal, om den blifvit färdig, hade aldrig upfyllt sitt ändamål mer ån till hälften, hade alldrig kunnat, befordra den rörelse för .ståder-ne vid Wenern, som en obehindrad sjof^rt emellam . dem och hafret bor och miste åstadkomma.omkostnads - förslaget till arbetet för *75 6 fordrade 35000 Daler, och man icke hade tillgång på halfva summan, dels emedan Direéfcionen skulle göra Ståndernä redo för hela förvaltningén. , Innehållet af den relation som då ingafs skall straxt anföras, imed-lertid finner jag mig förbundet!) att omrilm-na några andra omständigheter, som under denna perioden förefallet.

Emellan 1720 och 1772 gjorde erfarenheten den anmärkningen, att de flesta näringar och inrättningar hafva i Sverige haft likasom en viss tid då de blifvit upmuntra-de, och en annan då de blifvit försummade; merendels har likväl båda del^rne skett omåttligt. Detta öde träffade åfven canal-inråttningar; lyckligtvis för statsfonden kunde de icke anläggas -af enskildta så lått som fabriker. Man ville nu göra segelfart emellan Alingsås och Götheborg, man anställde undersökningar öfver belägenheten, och Ständerna tyckte att Otsindiska compagniet kunde ganska vål bestrid» omkostnaden därvid,

t an-i anseende till de mänga förmåner som blifvit beviljade, och, kanske ännu mer, i- anseende till den betydeliga vinsi som denna handel, den tiden, gaf. Men undersökningen lämnade icke det-utslag man förmodade; det fanns att omkostnaden skulle blifva betydelig och nyttan ringa, emedan vattendragens krökning gjorde vågen altför lång. Af denna ordsak afgjordes i Rådet att Com-pagniet skulle, i det stället, gifva till Troll-hätte-byggnaden en summa af 60,000 Dal.» hvaraf hälften skulle betalas 1754 och andra hälften 1755, eller ock 15000 Dal. årligen i 5 år. Compagmet valde det förra j men emedan det förmodeligen icke ville lå>-ta allmänheten veta att dess' förtjenst var; nog betydelig att tåla dylika Bfevillningar, kanské ock emédan samtelige Aftieägarnes samtycke därtill icke kunde, eller fick, in-h^mtas, begärdes att denna utbetalning skulle ske under tysthets-löfte, hvilket Rådet äfven biföll.

Att häfva det hindér som fallet vid Åkersström förordsakade sjöfarten, var man,Sinnad att göra en Updåmning vid lilla Edefc; detta förslag våckte naturligtvis mycken oro hos alla jordågare vid den trakten af Götha-•elf, och -åtskilliga föreställningar däremot blefvd gjorde; fluteligen bevisade konstnaå-staren Wiman att ,dämningen och tiprenS-ningen skulle kosta lika så mycket som en

.sluss, hvarefter den planen afstadnade.

t

Emedan de upgifter af mätningar, planer och, profiler hvarpå förslagen grundades, befunnos, til större delen, origtiga, och måste ändras , -lårér man icke undra att Otnkostnaden öfversteg vida den summa som entreprenadcöntraétet utsatte. Wiman, som, nedkallad ifrån en annan ort, efter dessa upgifter måst göra sina förslaget, hade äfven -gjort det förbehåll att f-å ersättning dårföre. Redan 1753 märktes en brist af 100000 Dal.; att till en del af-hjelpa den,' ämnade man väl att sälja de 50 Lotter som Kronan ägde i slussverket,. men vågade icke, emedan Ständerne ingen ting stadgat därom; det var icke eller rådligt att “ antaga nya intressenter i anseende till dendryga råntan, utan statscontoret måste, efter hand, förskjuta de erforderliga penninge-summor.

Direftionen blef åfven under denna tiden ökad med några nya .ledamöter, och Baron Ollonberg fick ensam tillsynen vid sjelfve arbetet efter Baron Hårlemans död.

Af den omnåmde berättelsen, som Direktionen ingaf till RiMMagén, kan man inhämta att Konungen beviljat 1753 ett förskott af Statsmedlen till 44000 Dal., och nåstföljande år 40000 Dal. Dessa summor, tillika med den som Ostin^iska Compagniet betalt, och Sjelfva fonden, göra tillsammans 394000Dal.; hvaraf, till årets slut 1755, åtgått 380584 Daler 244 styfyer, ptom den skuld verket håftade för hös KrigS-Colle-gium, till ungefär 9000 Dal. för krut som blifvit användt till språngningen.

Emedan Canalfarten emellan Wenern och Östersjön var i en nåra förening med den vid Trollhättan, hade Öfver-Dire&örFaggot (1755) inlämnat till Direftionen plan och cartor öfver yattenledn i ngarne till Hjel-marn och till Målarn. Den förre, if^ån Wenern genom sjön Skagern och Let Elfven, npföre till stora Björken, och spdan genom Toffcen och Teen til Hjelmarn, befanns al-deles omöjlig, i anseende till vattenbrist. Däremot den andre, ifrån Skagern, genom Let elfven, Mörken, vattendragen till Svart-elfven, och Sedan genom en graf därifrån till sjön Elflången ,-utföre till Vikern, Åhs-bo och Nora sjöarne samt Veringen, ända ned till Arboga och Målarn, fanns, i anseende till vattendragen, som ifrån Svartelfven slutta ned emot Mörken så vål som emot Elflången, betqvåmlig til inrättning af en segelfart; den syntes äfven så mycket snarare bötä antagassom den gick igenom Carl-skoga, Nora, och flera bergslager.

Äfven voro till Direktionen nyss inkom-tjfi afvågningarne öfver vattendragen emellan Wenern och Skagern, så vål som emellan Wenern och Wettern genom Tidån,

- sjöarne Wiken och Bottn, samt sedermera,Motala elf utföre, genom sjöarne Boren; Norrby, Roxen, Glan, och förbi Norrköping till Bråviken, denfta vågen syntes både möjelig och för en drågelig kostnad kunna vérkstållas.

Riksdagen 1756 gjorde icke blott en -'Epok i Sveriges politiska ställning, dess verkningar sträckte sig ända till de minsta delar af hushållningen. J Ett nytt parti hade tillvållat sig styrelsen, och likt alla partiregeringar, ville det visa sin klokhet på sina företrädares bekostnad. Trollhättan kunde således icke undgå dess upmårksamhet, hvartill många omständigheter bidrogo. Vi hafva flera gångor hört att allmogen klagat öfver Wenerns flödande; samma klagan förnyades vid denna namnkunniga Riksdag, och jämte den gjordes en föreställning om icke. Wenerns vattenhorizont kunde sänkas

V \ x

en eller flera alnar genom något 'ansenligt utvidgande af dess utlopp.' Det sednare ansågs nog åfventyrligt. Denna sjö år förut så full af bankar och klippor,» och inloppen till flera hamnar äro så grunda att djuptla-Sfcade fartyg antingen alldeles Icke, eller endast med högt yatten kunna komma in. Dessa famnar skulle genoifi en sådan sänkning blifvit obrukbara, och segelfarten på alla sått lidit dårvid. I det stället beslutades att företaga Canal-arbetet, men det var^ icke fortsättningen af det gamla: lika sa såker man förut varit om den förra planens vårkstållighet, lika så öfvertygad var man

B) Nås tan på en gång ville man nu hafva alla de be-tydeligaste CanaUinråttaingarne fårdiga, isynnerhet den åt Wettern, samt ifrån Wettern åt Östersjön. Hvad den sednare canalen angick ha>de man tvånne vågar i förslag: en ifrån Roxen genom Aspelåjigen till Söderköping; den andra ifrån Roxen genom Glan till Norrköping* Man ansåg den förre vida kostsammare och besvårligare ån den sednare j men ehuru d^t afgjordes att Norrköpings vågen borde v åga företrädet, skulle seden tagas i öfvervägandeDeputatioren för Trollhåtte-Canale» sammanträdde i Wennersborg, i Aug. 1757. Åtskilliga förslag framställdes, alla gamla planer granskades; men man sökte tillika att bibehålla så mycket som var möjligt af det förra arbetet, på det hela kostnadén därvid icke skulle vara aldeles förlorad. 'Således uplifvades det förslaget som Baron Hårleman och Elvius haft, att.undvika helf-vetesfallen genom en eller två slussar i ber-

huruvida den åt Söderköping Jwnde tillika bli retagen.

Likaledes beslutade Stånderne att Canalen vid SÖder* telge, emellan Målarn och Saksjon, skulle fullbordas.

Äfven föreslogs en båtleds inrättande från Sjöarne i ' Kinde hårad till L«bbnås viken, som ligger | mil ifrån. Linköping; och man fann, vid nogare öfvervägande, att denna båtled skulle med dråg el ig kostnad kunna fortsåttas åpda fram till Linköping och SjSn Roxen, antingen igenom Stångåens uprensning, forbi Tannefors,

elle* ock ett annat vattendrag ifrån Labbnås viken, hvarigpnom communication sjölcdes kunde vinnas med Norrköping, genom sjön Glan, och den Canal ^om skulle företagas fråtrWet-t«n (Se Riksdags Tidningarnc för 175$)*get bredevid dem; hvarefter en canal skulle utsprängas i stranden utmed Olidehåla för att leda fartygen in i slussen Elvius.

Man vet icke hvilken våg Deputatio-l\en antagit, om hela planen varit anför-» trodd åt dess ombestyrande; men Hemliga utskottet hade i Stockholm fpreskrifvit det hufvudsakeligaste af hvad dess committera-de vid Trollhättan skulle besluta. Ifrån den ena ytterligheten hade man gått till en annan; ifrån en canal där man égenteligen icke kunde framkomma utån med båtar, ville man nu hafva en hvarigenom man skulle kunna segla med fregatter, och Utskottets magtspråk hade afgjort att fartyg af 100 alnars längd och 17 alnars bredd skulle passera canalen. För att således kunna nyt-tja de förra slussarne hade fordrats att de blifvit ansenligen utvidgade; men vid en större bredd skulle äfven deras portar känna en större vattentrfckning, så att hvarje sluss nödvändigt måsté förvandlas till flera. Utom den odrägliga kostnaden härvid, funnos åtskilliga höga och sköliga bergsom fordrade mycken undansprångning på sidorne, isynnerhet vid Polhems slussarne, hvarest eljest blifvit väggar af 300 alnars längd och ifrån 16 till 32 alnars höjd, som alldrig kunnat bära sig. De sänkverk som skulle nedsättas i Hojoma varp och Olide-, håla voro icke mindre äfventyrliga, och man kunde med skäl tvifla på deras varaktighet.

Ändteligen inkom en plan som vann Deputationens bifall. Directór Thunberg hade gifvit första andledningen därtil, men Directór Sohlberg hade närmare, och med åtskilliga förbättringar, utarbetat den C).

/ C) Denna plan finnes utförligt beskrifven i det förut åberopade Presidii talet af jennings. Vägen är nästan lika med den som sedan af bolaget blifvit tagen, endast med den skildnaden att canalen gick mera rak, att den öfversta slussen skulle vara 520 alnar ofvanfor de 4 medlersta; emellan hvilka och de tvänne nedersta slussarne åter var 320 alnars afstånd, att vid det stället som kallas Ahlemaderne canalen gjotde en lätt krökning up åt Olidan hvarefter den genast drog sig ned åt elfven i en rät linea. Utloppet är några hundrade alnar nedom Elvii sluss, vid ett ställe kalladt Jordsten. Genom sju slussar skulle fartygen sänkas 56 2/3 alnar.— 74 —

Efter denna plan hade man nytta af Kaf- velströms dammen.och uprensningen i Carls graf. Slussen Gref Tessin, ehuru den flera år varit nyttjad, svarade likväl icke emot den anbefallda storleken, man ville nu, i det stället, betjena sig däraf för att afhjelpa Allmogens klagan öfver Wenerns stigande, emedan dess utlopp genom denna sluss ökades till 1/24, och man hade uträknat at 1,512000 tunnor vatten kan på en timma gå därigenom.

Tvänne nya slussar skulle däremot an- läggas, bredevid den gamla, på Säteriet Onsjös ägor, likaledes skulle en sluss göras vid Åkerström, och den vid Edet utvidgas.

Sedan Comittéen uphört började man att verkställa de nya stadgar som på Riksdagen blifvit beslutade och hvilka nu först röjdes. Det första var att afskeda Wiman, emedan, såsom orden i protocollet lyda, arbetet torde komma att fortsättas i en annan idée än tillförene. Säkert trodde icke Hemliga Utskottet att en spådoms ande taladei dessa orden; utgången bekräftade det lik-,Vål. Wiman hade arbetat med drift och sparsatbhet; han tiad^ vid slussverket up-offrat sin hälsa och sin ågeridom; och så «ållsam denna obetånksamhet må synas,händer det likvål icke ofta att den blir ostraffad.; Det var nu äfven den rådande tonen att man ville hämnas på Wiman den mistf- . lyckade plan man tvingat honom att följa, och trodde sig hafva gifvit honom tillråcke-lig årsåttning i en pension af 1000 Daler,

\ £ hvilken skulle svara emot de vilkor han fornt ågde vid Sahlberget innan han flyttades till Trollhättan. Långe behöfde han 'icke denna nådegåfva, döden befriade honom Snart ifrån en otacksam verld, och Grefve Tessin, som högaktade hans förtjenster, föi-reslog att vid Trollhättan låtä upfesa ea

minnesvård öfver honom.

i / '

\

Från denna perioden började man först att- öka utgifterne genom löner, douceurer, o. s. v. Trollhätte slussverk

fick sin egen stat, af extraordinära medlen, och utgjor--de den, för 1757. 8779 Dal. 22f styfver,— TÖ '^r-'

utom råntyr. Dir edtö r Sohlberg antogs till verkets Mekanikus, och man beviljade honom nåstan allt hvad han begärde; således felades nu till verkets fullbordan icke mer ån (en liten omständighet: — penningar. Denna brist var icke så lått af hulpéru Riket var invecckladt i ett mera kostsamt ån blodigt krig; statsverket, långt ifrån att kufina förskjuta flera summor till sluss-arbetet, fordrade årsåttning för de förskott det redan gjordt; Deputationen hade upgif-vit omkostningarne till ii£ tunna guld, och Direéfcioneh fordrade 70000 Dal. för åren, 1758» 59 och 60.

Män nyttjade nu samma utvåg som förut blifvit brukad, att génom subscriptionef samla étt lån under Kronans och Statsverkets Garanti By. Råntan utsattes likväl' icke denna gången högre år 6 procent, ett bevis att man redan nedslagit en grad Ifrån

D) Statscontorets kungörelse hårom år af d. T 6 Jan, JJ60-, Linet skulle återbetalas om 20 år, eller förr, om slussverkets tillstånd, odi formodacle af-kastning, sådant medgaf.— n —

sina förra inbillningar* På detta sättet in-flöto 180000 Dal. men statsverket afdrog genast 119000 Dal. som blifvit förskutne de föregående årén, och således återstod icke mycket för slussarbetet.

\

V

Regeringen fann snart att detta afdrag icke var rimligt, och att den minskning som skedde i slussbyggnadsmedlen skulle nödvändigt genom andra utvägar ersättas. Af detta s,kål anbefalldes Statscontoret att på, trenne år återbetala hela Summan; 1J62 och 63 skedde äfven desse betalningar, men den ena tredjedelen blef 1764 indragen för Statsbrist. Hela fonden skulle dessutom blifvit obetydelig, emedan löner, pensioner,

0. s. v. borde tagas hårutaf, och dessa stego till omkring 6000 Dal.; men man hade (1762) inrättat ett Lotteri, hvars Direftion skulle, på vinst och förlust, betala de 10 första åren 75000 Dal. och de 1 a följande 100000 Dal. årligen, samt för sista qvar-, talet af 1762, i20©0\Dal. — Detta, arrende ' var nog drygt, men svenska allmänheten var nu i en ställning då lotterier tycktesböra göra båsta lyckan.^ Ett onphörligt förslagsmakeri, både vid och emellan riks» dågarne, hade blifvit Nationens kåpphäst, och man hoppades kanna dråga en betyde-lig fördel af vinningslystnaden. Utgången svarade likvål icke emot förhoppningen; antingen att idogheten ånnu kåtide såkrare utvågar för att rikta sig, och yppigheten icke hunnit férdårfva de flesta, eller att andra missräkningar störtade förslaget. Lotteri Direétionen måste med 1765 upsSga sitt contra A, och slussverket förlorade sin ' nåstan enda fond.

Innan en ny Lotterientreprenad kunde åstadkommas, måste Statscontoret således, 1766, förskjuta 40000 Daler, hvilka skulle afdragas på de medel som i fraititiden kunde blifva utsedde till 'byggnaden. Trollhåtte slussverks Direfttonen, som imed-lertid blifvit förstårkt med nya ledamöter, uphörde nu aldeles, och .Riksrådet Baron Hjerne tillförordnades att ensam föredraga dess angelågenheter. Lotteriet utböds på au&ion, men det nya arrendet kund® ejferingas högre ån, till 35103 Dal. och hår-

utaf anslogs likyål halfva summan till Gustaf Adolfs årestod. Med dessa 17551 DaL 16 styfver skulle nu arbetet fortsåttas, ehU-ru löner, arfvoden, oeh pensioner minska» de 5200 Dal. ‚af capitalet, och Sjelfva fonden var så osåker att utgifterne måste råt-' ' \ v

€as efter de penningar som hvarje qvartal infloto; ty man hade gifvit tillkänna att | fall Lotteriarrendet upsades skulle åfvea låner och pensioner uphöra.

Denna stadga var billig; men sanima dom kan icke, med strång råttvisa, fållas om alla de författningar som togos vid Riksda-dagen 1766, i anseende till Trollhåtte sakerna. Man har nåmt att enskildta per-/soner, så vål som publika verk, hade, enligt kungörelsen af 1738, subscriberat till slussverket, att Ständerna hade gått i borgen för dessa penningar* och att subscri-benterne skulle, oafkorrtadt» få f 2 procents årlig rånta. Man medgifver gårna att (denna rånta var öfverdrifven, till och med, om ^) *

-man behagar, obillig; men• man kan svår-ligen medgifva att Ständerna borde bryt-a 1766 det cootraéfc (de slutat 1748; och då Du 3 procent årligen, genom denna' Riks-dagsbevillningen, blefvo afdragne, voro visst de insatte summorne ånnu ganska fruktbara, men allmänna förtroendet förlorade sin helgd, och förlaster af det slag*t kunna sällan ersattas.

Att följa ordningen -af tiden, borde man redan hafva nåmt den årsåttning som beviljats för de ågor hvilka lidit vattenskada; men man har dröjt därmed, för att pl en gång gifva historien därom. Genom Prästskeds-fallets fördämning vid Trollhättan tiade vattnet i Elfven, ofvanföre fallen, stigit. Nårgrånsande jordägare klagade öfver vattenskada, deras klagomål undersöktes, och omsider beviljades dem 22045 Daler för sitt lidande. Denna summa torde förmodeligeh varit nog dryg, och förminskade på intet sätt de klagandes antal; tvärtom växte deras fordringar, så att årsåttuingen beräknades 1757 till 77665

Oa-Daler 2£)." Man var likvål icke -så snar att betala som att bevilja. De mest behöfva n-de, kanske åfven de mest tilltagsne* gjorde beständiga påminnelser hos Directionen, och Directionen hos Regeringen F)i men f medan ingen fond blifvit anslagen till TrolU håttan, upfördes endast de ofvannåmde 22045 Daler i requisitions förslagen, hvilka förgåfves inkommo ånda till 1760, då de insamlade subscriptions medlen låmn^de en cågot större tillgång.

Men hvad man hitintills försummat ersattes öfverflödigt 1768, då det,stadgades:

- att de hemman som lidit af vattenskada skulle årligen, efcer markegång, ersåtta*

j£) Enligt Riksens Stånders Deputerades betänkande af I757* I^enna summa var likvål uptagen all slags crsåttning som jord- och vara ägare fordrade, både for vattenflod och andre olågenheter hvartill Troll-håttc arbetet kunnat vara bidragande, t , - ^

p) 1759 blefyo likvål ur Landtrånteriet i Wenners* borg anslagne 2^62 Daler att betålas til dem $91* JMit Q|9sta vattenskadan.för sin förlast. Denna ersättning, som allt sedan fortfarit, ansågs likväl icke tilråcklig för andra ån Kronohemman, hvars åboér Sjelfva icke voro jordägare; man beviljade således skattehemmanen en sårskild betalning för Sjelfva jorden, hvilken uträknade^ éfter ofvannåmde markegång, på det såt-tét, att den årliga bevillningen svarade emot 6 procents rånta, och capitalet godtgjordes dåréfter. Denna dubbla ersättning ansågs ändå icke göra tillfyllest för Säterier och Frälse; i anseende till dem stadgades således, att de borde få Kronohemman i ersättning både för jord och rånta; de kunde således upgifva hvilka af dessa sednare de behagade, och som förut icke voro disponerade. Hårvid bör ånnu anmärkas, att de hemman Som valdes förlorade sin egenskap af Krpno, och blefvo Frålse eller Säteri efter omståndigheterne.

Trollhåtte slussverks Lotteri var un-derkastadt flera hvålfningar; ehuru ganska få voro till Kronans förmån; 1769 skedde «n ny utbjudning dåraf, och arrende sum-man steg nu icke högre ån til 25050 Daler årligen. Men emedan endast 2666 Dal. 21 f st. blefvo nu anslagne til åreStoden, och slussverket således fick behålla 22383 Dal. iof st., voro arbetsmedlen likvål för-ökdde, ehuru nåstan fjerdedelen åtgick til ordinära aflöningar.

Man började sluteligen tro att fonderlis litenhet var ordsaken till arbetets långsam-bet; ett verksamt steg togs äfven att af-hjelpa denna förseelse, ocb 1769 anslogs 100000 Dal. årligen till slussverkets fullbordande. Dessa penningar skulle betalas af Bankens inflytande intressen på privata lån, och emedan byggnaden nu skulle fortsätta^ med ny drift, tillsattes en ny Direc-tion. Imedlertid hade Hemliga Utskottet rédan gifvit befallning om nya undersökningar, angående de trenne vågar som varit föreslagne imellan Wenern och Östersjön; nämligen åt Målarn, åt Hjelmarn och åt Norrköping.

Läsaren torde fördra att man nu lämnar honom en underrättelse om slussar-betets framskridande; men ifrån 1757 till 1770 hade man verkeligen arbecat så litet att det icke förtjenar anmärkas. Det år Sant att penninge tillgångarne varit nog knappa, och ånnu/ mer, att dera£ ögåkerhet sål-lan tillåtit sådane arbetsföi-slag som fordrats, om fortsåttningen Skulle- ske med drift; men så måste man åfven erkånna att styrelsen icke alltid varit den mest hushålls-samma som kunnat användas. En ofver-drifven sparsamhet i småsaker klagas rått ofta öfver i de memorialer som ingåfvos af ftlekanici, ehuru man hade öfverflöd på arbetare, och till ett bevis på den oreda

som stundom herrskade vid .styrelsen, behöfver man ehdast anföra, att de bergsprångare som I början af Aprill 1764 kommo ned till slussverket, måste gå syslolösa tillsiMaji, af brist på svafvel till svafveltrådar. Kännedom af arbetet röjdes icke eller når man borrtsprångde bergstyckén hvilka sedermera måste ersattas genom murning G).

G) Olyckor hånde nu som forra gängen. Den losa lerbäcken, vid utgångscanalen i Carlj graf, nedstörtade vid flera tillfallen; d»a becydeligaste skadaa sked-85 —

' I ,

Denna senfärdighet tröttade omsidor Regeringens tålamod; det beslöts att ett sammandrag öfver omkostningarne skulle förfat» taS, och i ebKonunga bref af 1772 klagas öfver att arbetet ifrån 1758 redan kostat 551313 Dal. styfver, då man likval icke gjoré hälften så mycket som imellan 1750 (och ,*758, och de årens , utgifter endast stigit till 338833 Dal. iof st. J%). Det år sant

de likvål 1765 i Septembef, da mer ån 400 cubik famnar jord nedrasade, hvarvid upfordrings bryg-gorne same det redan utlagda rustverket, bestående af tjocka, 30 alnars långa, master, dels sond*rbrots, dels kastades i oordning; u ma« af Wåstgdtha Dahls Regemente, jåmte andra handtverksmån, blef-vo vid detta tillfållet sonderkrossade.

f

H) 1 dessa båda orakostnings summor finnes likvål inga andra penningar uptagne, ån de som Kronan sjelf utgifvit eller, såsom lån, förbundit sig att återbetala. Således år i den sednare suipman icke inberåknade de 60000 Dal. som Ost-Indiska Cöm» pagniet gaf till'slussbyggnadens understödhvilket låsaren kan finna då han erindrar sig det som ur JRiksdags relationen for 1756 blifvit anfördt.' Icke eller år r den sednare summan inberåknade de IOOOOO Dal. som Banken årligen betalt ifrån »ch nxed_i770. Ojåmnhetcrna ,i t^len upkomm^ isyn-4att man nedlagt mycket penningar I klin-kertslageriei* och andra biverk» men äfven det återstående tycktes vara vida för myé-ket, då man betraktade det obetydliga sona blifvit gjordt.

Men ehuru man icke skyndade sårdeles ined arbetets fullbordande vid Trollhättan, voro Ständerna likväl beständigt syslosatte med förslager till nya canalfarter. Man har nyss, i förbigående, nämnt därom, och skall hår endast tillägga, att Kongl. Direc-tionen öfver Trollhåtte slussfart fick 1764 under sitt qfverinseende: uptagningen och uprensningep af den canal som går genom

nerh^t genom afloningarnc imellan 1756 och 1760* $om de åren betaltes endast ur statsmedlen, emedan ingen annan fond gafs* Alla de tillgångar slussverket hade, sedan den tiden, hafva blifvit anförda. Men for att gfcra sig ett begrepp om detta verks rått^ kostnad bor man eriadra sig den fortfarande råntan af 12 proCern for 200000 Dal. ifrån första subscriptionen, och 6 proCcnt af de sednare 180000 Dal. som årligen utgått ur statscontoiret, och icke bland de andre oipkostaings summornc blifvit uptagen.Södertelge ; den faststllda segelfartens öp-nande från Östersjön vid Norrköping, genom Glan, Roxen, Norby sjön, Boren och Motala ström till Wettern; samt tjtf-lika en båtleds inrättande, ifrån Småland

förbi Linköping, som i sjön Roxen borde

t

möta; den större canalen. Penningar härtill skalle samlas af enskildta, genom subscrip-tioner emot 6 procents ränta, likasom sistai insamlingen för Trollhltte arbetet; den blef ock verkeligen utlyst i posttidhingarne, men Inställdes emedan man fann att statsverket därigenom skulle betungas med för raång^ räntor.

Under denna perioden inkom äfven ett nytt förslag för arbetét vid Trollhättan, och en provisionel byggnad af trådslussar; hvarvid segelfarten skulle ske genom ea slags ränna af tråd, dragen öfver Olidehåla till 52 alnars höjd öfver dess vattenhori-zont. Det år bekant, att i England finnas canaler som åro ,byggde icke allenast öfver vlgar, utan öfver segelbara strömmar; men dessa efterdömen kunna icke framställas då— SS —

frågan Sr om en så betydelig höjd, öfveyetfc djup hvars råtta beskaffenhet man aldrig varic i stånd att utröna.

Således hade omständigheterna gjort detta förslag til en omöj- , lighet, om man ock icke funnit atc kostnaden därvid skulle öfverstiga, eller åtmin-

* V

jji-one svara emot, den summan som var ar.råknad till byggnadens fullföljande på det vanliga' sattet.

Alla regeringsårender fingo en ny drift Vid Gustaf III:djes antråde till styrelsen; de

X " ~ I

'påminnelser som redan blifvit anförde åro ett prof dårpå, och slussverkets nya fond bevittnar det ånnu mer. Utom de 100000

s

Dal. söm Banken årligen betalte, stadgades nu att ^n lika summa skulle tillslås för 3:ne år/), och på fördubblade tillgångar hade man ritt att vånta fördubblad skypdsam-

Z) Konunga brcfvet af d. 20 Jun. 1772. Egcnteliga $umman var IOOOOO Dal. for 1772, och 76000 Da!, for hvarje af de tvånnc följande åren, utom Lotterimedlen som ersatte bristen. Penningarne samlades genom lån, emot Statscontorets obligation aer* hvilka om sex ir skulle inlos^s, med C presents åj;lig rån|j.het. Att ånnu mer befordra detta, utfärdades (1774) constitutorial för en under-Direktion, hvars ledamöter, såsom boende i orten, kunde med mera lätthet hafva tillsyn vid arbetet. Landshöfdingen Törne blef ordförande vid denna Direktion, och nästan ensam styrande. Imedlertid hade slussverkets lotterifond redan undergått tvånne revolutioner. Efter nya arrendet af 1772 skulle intressenterne betala 28500 Dal. årligen, och fjerdedelen inflöt verkeligen, men contraftet uphörde därmed, och i det stället inrättades Nummer-Lotteriet, hvarutaf 28000 Dal. skulle hvarje år betalas till Troll-hätte slussverk.

Lange hade man tvistat om slussar-nes dimensioner, dessa blefvo åndteligen stadgade 1774, till 91 alnars längd, 18 alnars Bredd, (17 alnar i portarne) och 4§. alnars djup. På öfver-Direkiör Thunbergs tillstyrkan blef depnä storlek antagen, ehuru deri bestriddes äfven af Direktionens egna ledamöter, och det hade till ock med vårit i fråga om man icke kunde utvidgaslussarne ännu mer, på det Wenerskutor-ne beqvåmligt kunde framkomma. Detta förilag var allt för åfventyrligt att komma till verkställighet t om det ock medfört någon nytta; nu hade det så kraftiga hinder, I Sjelfva ställets belägenhet, att det icke kunde fullföljas.

Slussarbetet fortsattes imedlertid * med ögonskenlig framgång; mén förmodeligen trodde man icke att det allmänna skulle hämta iiågon betydelig nytta af Gustafs slusäar innan de vid Trollhättan äfven blefvo färdige, emedan man, 1776, upref dammen

i Carlsgraf, innan de klippor som hindrade

/ /

Segelfarten voro aldeles undanröjde, och' detta endasc på det Brånneriet vid Brinke-bergskulle måtée komma i gång några veckor förr. Det förbehåll Öfver-Direftören Thunberg härvid gjorde, att bergens öfver-sta toppar åtminstone måtte borrtsprångas, tjenade till ingen ting, emedan en klippa under vattenbrynen år icke mindré\ farlig åo en som ligger i dagen.Som den årliga fond, hvilken blifvit beviljad ur Banken, uphörde med 1777^ masta en lika summa lånas för följande årets arbete. Detta skedde emot intekningar i de hemman och sågar som, tid efter annan, blifvit inlåste för slussverkets rlkqing; lotterimedlen får 1781, 8? f 83 och 84 skulle tjena till iafbetalning så vål för Capitalet som för råntan.. Större delen af penningarne up-togs lik vål icke förr'ån 1779, då alla tre slussarne åndteligen hunno sin fullbordan. De två öfverste, som ligga i Carlsgraf, (Gustafs slussar) voro redan färdige 1777» men vid Åkerström, dår arbetet flera gångor varit börjadt och afbrutet, dröjde ånnu dessa tvånne åren innan genomfarten kunde öpnas.

' Grenom Carlsgraf kunde man nu seg-la ifråri Wenern till Kafvelströmsdammen, vid öfvérsta Trollhåtte-fallet; och genom Åkerströms .(Gastaf Adolfs) sluss ifrån Vesterhafvet till det nedersta. Större delen af de varor som

ifrån Värmeland blifvit sände till Götheborg, eller ifrån Götheborgtill Vårmeland, hade föAfc blifvit uplagde på ett nederlagsstålle, vid åndan af Vassbotten, kalladt Korsberg, Hårifråni kör-des de öfver land, den sa kallade Eds vågen, till Åkerström, dår de emottogos af båtar som förde dem, utföre Götha elf, till sitt: bestämda ställe. Svårigheten af denna landtransport hade alltid varit ett -af de största skål hvarmed man påyrkat Tröllhåtte ca-nalens fullbordande, och olågenheterne blef-vo verkeligen minskade genom de förut-nåmde slussar; emedan de varor som afla-stades vid Kafleströmmen, kördes sedaa därifrån till Åkersvass, nedanför alla Troll-håtte-fallen, på en trådbro, af 4000 alnars långd, som var byggd öfver berg och dalar.'

Historien om denna trådbro år allt för mårkvårdig att hår förbigås. Det år sannt att de förluster Kronan en gång gjort, ge-

✓

nom personer som nu icke mehi åro till, ej kunna ersåttas; men updagandet af borrt-gömda sanningar tjenar, någon gång; att af-skråcka dem som söka rikta' sig pä statens bekostnad. Orn någon låsare, pä-detta savål som flera stållen, skulle tycka att jag nog fritt berättat vissa händelser dem man alltid varit sorgfällig att dölja för allmänheten , bör jag i förvåg underråtta honom, att hvafl jag. anför icke år hämtat af sägner eller rygten; hela min berättelse år tagen efter originalhandlingar, och emedan hårttd icke kan gifvas något intresse som skulle hindra mitt omdöme att vara fördomsfritt, torde man finna att endast kårlek till sannifigen styrt min penna.

%

Några personer begärde,, 1773 , att få anlägga en bro emellan Kafvelströmmen och Åkersvass. Förslaget tycktes vara gagneligt för det allmänna, emedan landtransporten blef korrtare och båttre; lika som Kronan, å andra sidan, endast igenom en sådan våg kunde draga nagon fördel af sina slussar, hvilka med så mycken kostnad blifvit inrättade, och som då troddes blifva färdige' påföljande år K). '

" 1 <

K) Anläggningen af denna bro var likvål, i sig sjelf, ca förseelse, ehuru kanske med flit begången. Wer-kets J^ekajici t^tyrfete att i det ståUe anlåggaMen får att fullborda denna byggnad begårde intressenterne ett förskott af 20000 Dal., och att få låna 2000 stycken master; emot vilkor att betala dem, tillika med de förutnåmde penningar, på 15 år. Masterna, (eller, som de i contraftet kallas, storvirket,) voro nyss förut, genom Borgmästare ' Ekman i Åmål, köpte afi Lagman Antonsson för Trollhåtte slussverks r,åkning, och kostade 130000 Dal.; de skulle léfvereras vid vattendraget i Fryken, och därifrån föras ned till Trollhättan.

Enligt de förklaringar slussverkets Me-kanici ingåfvo kunde dessa spiror umbäras, emedan de varit ämnade att nyttjas, icke

en våg, hvilken hvar och en kunde nyttja emot en viss afgift; detta fSrslag understöddes af flera Leda-däinoter i Under-DireéUonen, isynnerhet af Hof-In-tendenten Thara. Men man gjorde den tiden omöjligheter af mycket som var helt lått, och Bolaget har bevist att en -be^våmlig våg kunnat gofas öfver dessa backar. Om samma* plan da blifvit följd hade man sparat skog, och en landsvåg af 4000 alnars långd hade ej bordt kosta så mycket i under* håll som en bro, hvars reparationer uppgifvas tiJl •Jtikriag IOOO R:d. Specie om året.vid Carlsgraf, eller Åkerströms slussar, utån, vid Trollhättan, då arbetet dår någon gång skulle företagas; och Direktionen yttrade sitt bifall öfver förslaget. Intressenterne erbödo sig att till Kronan årligen erlägga 10000 Dal för slussarne, som till dem skulle öfverlåmaas, göra alla reparationer, löna sin egen betjening, o. s. v. dessutom ville de af betala ioooö Dal. på det lån de fått, hvilket således, utan vidare rånta, skulle om 15 år vara godtgjordt. Det år visst att Kronan, på detta sått, skulle om 15 år hafva inbekommit tré tunnor guld, men huruvida dessa penningar, enligt flera i den saken ingifna memorialer, kunde anses såsom en ren vinst, torde vara Svårt ått begripa. Vi anmårka ånnu, att ingen slags betalning skulle ske innan slussarne voro fårdige, ehuru masterne genast emottogos.

Imedlertid hade detta förslag icke kun-*nat genomdrifvas med så mycken tysthet att det blifvit okåndt i Wennersborg, hvars handlande underhöllo faktorierna vid Korsberg, oqji besörjde om transporten öfverEdsvägen. Desse trodde sig således mer berättigade till arrende af den nya vågen ån några enskildta

personer, och begårde af Kronan att få ingå i de vilkor förutnåm-de intressenter fdreskrifvit sig; men ined förbindelse att årligen betala uooo Daler för slussarne. Då regeringen håröfver infordrade Trollhätte Direftionens betlnkhn-de förklarade den, att Wennersborgs stad icke ägde nog vederhäftighet för upfyllandet af sin förbiiidelse; men att intressenterne voro säkre mån, och hade egnäT skogar h varmed de kunde fullborda byggnaden. På detta skål blef nu contraftét med dem afslutadt, ehuru säkerheten icke var större ån att en af dem, straxt därefter, gaf upp staten, hvarpå Lagmän Antonsson blef' ensam löftesmän och entreprenör för broen.

Läsaren torde erindra sig att Lagman Antonsson försåldt till Kronan de massträn hvilka han nu, såsom bro-entreprenör» fick låna; men emedan det troddes att åt-fkilligt af detta Virke kuud^ tjeua till flottans— 97 —

1 t f tans behof, och tillförordnade utsyningsmån

valde 491 stycken timmer såsom duglige därtill, var han nogådelmodig att, emot contant betalning, för andra gången, sålja tiU Kronan dessa tråd för 3591 Daler., Man låmnar därhän huru många af de ofrige som funnos, eller icke funnos; det år åtminstone bevist att de aldrig kommo till Trollhättan, och att broen endast byggdes af hustimmcr och blockar af omkring 6 alnar? långd.

/

Kanske var det kännedomen af dessa omständigheter som gjorde Götheborgs handlande så ovillige att begagna sig af trådbroen, då slussarne åndteligen blefvo fårdige. De utverkade sig Konungens inhibitorial i skyldigheten att föra sina varor till Kafvelstcöms- < dammen, ochforkarlarne'ps Edsvägen nedsatte legan för transporterne. 1 denna belägenhet gjorde Landshöfdinge Törne, på. Antonssons anmodan, det förslaget, att de handlande skulle få nyttja hvilken våg de behagade, att entreprenö^erne $kulle, i stål-let för arrende, erlägga vissa slussafgif-tér L), och att förskottet icke på Worrtare tid åy 50 år skulle af betalas.. Ehuru detta varit att borrtskånka halfannan tunna guld emot 2 procents rånta på viss tid,/ hade Krönan likvål icke förlorat allt om förslaget blifvit fullföljdt; men följande åpet (1780) sål<Je An tonsson sin bro till vissa handlande i Götheborg, skaffade sig stadfå-stelse på köpecontraélet, och fullkomlig e£-tergift på hela skulden. De nye bro intressenterne. förbundo sig ad: till Kronan betala r slussafgifter, 1 skillitig för hvarje skep-pund jårn, 9 r:st. för hvarje tolft plan-

L) NemligénA r:st. för hvarje skeppund jårn, 3 r.su for hvarje tunna gods, 3 r:st. for hvarje tolft plantor o. s. v. — Uplysningsvis bor hår nåmnas, att nåstan alla håndels varor som fordes upfore Gotha elf, till Ståderne omkring Wenern, blefvo inpackade i tunnor, emedan landtrahspor^n gjorde det omojdlgt att på annat sått fora dem; denna olågenheten var icke en af de ringaste, dep okade priset på vissa nödvändighets varor, och fororsakade att flera af Wåstgotha ståderne, ehuru belågnc vid Wenern* forde all sin handel laudvågen.kon M), g r:st. för hvarje.tunna gods; alla an^ra varor skulle betala efter slusstaxan Vid Edet, dock icke mer hår för alla tre slussarne ån dår för em Till att Undvika uppehåll skulle råkningarne afslutas hvarje tnånad; Kronan skulle underhålla slussarne och löna betjeriingen dårvid, o. s. v. Intressen ter i^e afsade sig för öfrigt alla ,de förbindelser hvaruti Entreprenöreme kunde hafva ingått; men utlåfvade att hela transporten, emellan Carlsgraf och Åkerström, ej skulle blifva drygare ån .6 skilh för hvarje skeppUnd jårn, och 4 skill. för hvarje tunna gods; utom sådane omkost-ningar som yid Edsvägen blifvit erlagde öfver forlånen N).

M) For de som sågades vid Trollhåttan, och således endast* passerade Gustaf Adolphs sluss, skulle endast ^rlåggas tredjedelen.

IS/) Emedan de personer som kopte broen af Antonsson sjclfva ågdc, eller voro commissionårer for, de största varutransporter som fordes till och ifrån W$r-meland, blef nu Edsvågen alldeles ofvérgifven, ehuru de handlande forut afgjort, atn hålldre nyttja dén 4a trådbroeB, under forevåndning att de starka strom-— IOO

Förslaget att göra en segelbar canal förbi sjeliVa Trollhåtte fallen' hade, under denna tiden, likvål icke blifvit alldeles "förgätet. Öfver-Direktår Thunberg åndrade den plan som hårtill förut varit antagen, oclmp-gaf (1776) den si>m sedermera af Bolaget blifvit följd; dock med olika antal af slussar, och rakare Canal. Regeringen förklarade vål att Statsmedlen icke då tillåto att full-föllja den öfriga byggnaden; men Thunberg blef imedlertid ålagd att inkomma med vidare förslag dårom, isynnerhet efter den

dragen, emellan Carlsgraf och Trollhåttan, voro farlige for segelfarten. Vinsten af denna transport var ock ganska betydlig, och lårer den, de första åren, stigit till omkring'6oOO R:d. Broen vårlik* Vål, ifrån borjan, byggd på de vilkor att den skulle borrttagas når Trollhåtte CaHalen en gång blef firdig, hvilket man då trodde skulle aldrig håiida, och når Bolaget sedermera blef ägande af dc hem* man som dår * fordom tillhörde Kronan, fann deC fordelagtigt att, ä£ Bro intressen terne, tillhandla sig så vål Sjelfva bjroen, som de ägendomar de under tiden kopt. Intrcssenterne cmottogo likvål broen under arrende, af Bolaget, for de åren canal*arbetet råckte, och blef den' sedan borrttagen då genomfarten vår opnad.— K>I —T

smalare dimensionen till q å 12 alnars bredd. Denna minskning i Canalens storlek tycktes vara, nödig, åfven om man endast betraktar omkostnads förslagen, hvilka nu stego tm 36 å40 tunnor guld,\>ch med den fond slussverket hade 1776 (128000 Dal.) trodde man icke att arbetet på mindre tid ån 30 år kunde blifva fårdigt; Direftionen begårde dårföre att årligen fa 3 tunnor guld. Man föreslog sedan (1779) att åtminstone fullborda Canalen till Åkersjö, och beräknade omkostningarne darvid till 8?3Si6R:d. 16 skill. spec. > men som Banken ^Jå redan indragit sitt understöd, följdes det beslut som redan var tagit, att göra Carlsgrafs och Åkerströms slussar färdiga, och låta det öfrjga arbetet hvila. • Både Öfver- och Under-Direftionen uplöstes därefter (1780) ech Landshöfdingen Törne fick ensam tillsynen öfver slussverket.'

Det kan icke nekas att arbetet blifvit fortsatt med mera drift undpr den sista Di-reftionen, ån det förut varit sedan 1757* Otu man ock invänder att penningetillgån-gärne varit flerä, blir jämförelsen likvål tfti de sednare årens fördel. Äfven sparsamheten var storre ån förut. Utan att ingå i

nogare beskrifning håroili,. vill man anföra

i

ett exempel, som nogare utvisar huru hushållnings andan varit i aftagande eller tilltagande sedan Wimans tid. Ö)

O) Det år långt ifrån att författaren, genom denna anmärkning, vill kasta skugga på någon af dem som varit styrande vid Trollhåtte arbetet. Flera missräkningar hafva formodeligen skett af okunnighet ån egennytta. Och denna okunnighet, i ett arbete af sådant slag, kan den på' intet sått ursäktas ? H vem har upteknat alla de misstag främmande nationer begått, innan dc hunnit förfärdiga de verk vi sedermera sökt att likna? Då man således utifrån måste håfpta de uplysningar man behöfde angående slussbyggnader, var dét en naturlig följd att clima-tets olikhet skulle förordsaka hinder, hvilka på andra stålleh icke funnos, och hvilka icke altid kunde förutses. Att i Direftionerne varit både kunnige

- och patriotiske mån behöfver icke uprepas; namnen af en Ollonberg, eh Wargentin, én Jennings, cn Tham, äro tillråcklige for att bevisa det; men 'det vore emot erfarenheten att tro något samfund kunna gifvas b vars alla ledamöter skulle äga iika grad af uplysning, likasom man icke eller, utaa motsägelse af. Sjelfva sakeiv, kan påstå att tatftI det entréprenadcontract som Wimån 1749 slöt med Kronan, och dår hvarje arbets del var sårskildt vårderad, åtog han sig att bygga Kafvelströms dammen, och göra fördämningen vid pråstskedsfallen, för en, summa af 8000 Daler. Utom den misslyckade paraboliske bågen torde, icke eller de verkelige omkostnaderne mycket öfverstigit‘entreprenad summan; men det blef. i alla fall icke betydeligt. Fördämningen var endast provisionel, och uptogs således når dammen var färdig; men Sjelfva dammen hade nu genom tiden, kanske äfven genom brist på tillsyn, fått några rem-nor, på hvilkas reparationen ouphörligt yrkades; man påstod att hela byggnaden var

i fara, och att upskofvet icke fick råcka långe. Det dröjde likvål åt4 ifrån år utan

h^ad som företogs vid Trollhättan, under denna perioden, var fritt for egennytta', och endast syftade på Kronaos' och det allmännas 4or<ieI. Smårre aneo-doter rhårom hafva med flit blifvit förbigångne, emedan deras anförande ieke till någon ting skulle gagna, och få af mine låsare låra hafva rog liten erfarenhet for att icke kånna exempel af samma slag.att nagot vidare företögs. — Men det Sr omkostnads förslagerna vi skola jåmföra. Skulle man vål tro atfc reparationerne på denne damm blefvo 1772 uträknade till 174783 Dal. 16 st.? Detta år likvål summan i det förslag som då uppgjordes, och har man dåruti tillika' anmårktatt dammens nybyggnad skulle kosta 2 eller 3

gånger så mycket. Ett nytt förslag upsättes af Öf-ver-Direétör Thunberg 1779, och ehuru pen* ningarne imedlertid blifvit försämrade till hälften , och all ting dyrare i förhållande därefter, beräknade han likvål icke omkostnaden högre ån till 125,00 R:d. Spec. En omständighet som åtminstone bevisar mycket för de sednare åren. Det uptåcktes imedlertid att dammen hadö så såker grund att ingen verkdig fara kunde hånda, och ingen reparation företogs således förr ån

J782.

Den förbindelse hvari lilla Edets slussverk står med den öfriga canalfarten, fordrar att jag lemnar mine låsare några underrättelser onv detta slussverk, innan jagfortsätter min historia om det som >egen-• teligen rörer Trollhättans. — Lilla Eds-^ slussen, byggd under Drottning Christinas minderårighet, och för Kronans räkning, blef, genom Kongl. Kamfliar-Collegii -Resolution af d. 24 Mars 1651, med dess sågar och verk, öfvérlerrinad, åt Götheborgs stad, under samma vilkor och arrende-summa som Inspeétoren Hans Zinkler derföre årlagt; nämligen: att få behålla hvar tredje penning af slussarne. Detta contraft tyckes oafbrutit hafva fortfarit,.oagtab alla de planer som växlade vid Trollhättan, men omkring 1776 då slussen behöfde några re-parationér, hvari Kronan skulle deltaga för två tredjedelar och Götheborgs stad för en tredjedel, upkom den frågan orti icke slussen borde utvidgas, efter den storlek Som för den öfriga Canalen var stadgad; man fann väl genast att detta icke var nödvändigt innan segelleden förbi Trollhättan för-retogs, och således beviljades ett upskof med utvidgningen, men 1778 skedde en ny bésigtning, och därefter blef den andra me-

ningep rådande. Som verkställigheten lik-

/vål icke följde med förslaget, blef slussen

stående obrukbar, till ett ganska stort hin-

\

der för rörelsen. Götheborgs stad begår-de att få aftråda sin tredjedel til Kronan emot ersåttning för de materialier den, på sin lott, redan betalt;. Handels societetea gjorde dåremot ansökning att, tills vidare, få bibehålla slussen vid sin förra ^torlek, hvaremot den erböd sig att göra förskott för reparations summan. Andteligen af-gjordes 1781 att Staden skulle få reparera efter sitt eget godtfinnande, och på egen bekostnad, ehuru Kronan lämnade dårtill sina" två tredjedelar i de materialier som redan voro npköpte för slussverkets råk-ning. Till att efter hand efsåtta det förskott staden gjorde, skulle den få upbåra hela slussafgiften tUls den förskutna sum* man, med rånta, var godtgjord, utom i00 R:d. som årligen skulle betalas til Kronan. Under det contractet afslutades föreföll en skuld af 2000 R:d. som blifvit lånte af några handlande, och hvilka man. sade blifvit anvån-de till upköpande af vissa materialier; denna skuld ville man gerna att Götheborgs

. \stad skulle ataga sig tillika med slussen; Sfcaden nekade icke eller at ingå däruti;

men åstundade först att få veta huru Vida

* . ~

dessa byggnings åinnen verkeligen funnos. Vederbörande ålädes således att gifva: up-lySning härom, då svaret blef; ”att Troll-* ”hattan tills vidare försträckt dem för att ”påskynda Edsbyggnaden, som troddes sko-"la ske för Kronans räkning, att någon "sten var redan nedförd, men att resten ”låg qvar vid Trollhättan.” Efter denna^ uplysning blef det ganska naturligt att.lkul-den förföll, och att ågaren fick behålla sina varor, emedan Staden nekade betala dem; något Cement köptes likväl ifråt\ Åkerström, men det béfanns vara odugligt tilt tnurningen.

1 i

Under byggnaden inkom det förslaget att ötvidga slussen i/rån 9 till 11 alnar. Sta-* dens- äldste afslogo det; men emedan några handlande förbundo sig att betala hvad »kostnaden, vid denna utvidgning, öfversteg 500 R:d. blef det' antaget. *— Något arbeté vär gjordj: 1778; det sednare begyntes 1782,— 'iq8 — och var så flrdigt i September11^84 att slussen kunde öpnas. Omkostningarne hår-vid voro isoii5 R:d. ii r:st. För det närvarande år

slussens längd 138 to t, bredden és fot, djupet *i\ fot i porttröskeln, lägsta vattenhorizonten i slusscanalen 6| fot, dif-ferencen emellan öfra och nedra vattenhorizonten 10 fot.

Slutet af Gustaf den .tredjps regering var allt för stormig att «tt så betydande arbete som Trollhåtte Canalen skulle kunna företagas. Sjelfva förslaget syntes nåstan glömdt till 1793, då en patriotisk medborgare åter framställde det för allmånher ten P~), och kallade dess upmårksamhet till ett åmne som nyss förut blifvit betraktadt med köld, emedan utförandet varit råknadt ibland de drömlika företagande som endast på papperet kunna verkställas. En mängd af stridskrifter följde, hvilkas författare förmpdeligen hade båttre afsigter £n kun-

• • I

'?) Det var férfattadt af Herr Brukspatronen Petter

Baggc» och infördes anonymt i Gotheborgs aJIc*

handa 1793.skaper, men h varigenom flera uplysningar likvål vunnos, och en allmin önskan våk-\ * tes för detta'verks fullbordan. Trenne hinder borde I synnerhet undanrödjas: Kronans deltagande i arbetet; Canalens påstådda, onyttiga, bredd; och några ståders uteslutande råttighet att idka segelfart på Wenern. Alla dessa voro af betydenhet, och förmena att sårskildt betracktas.

Genom en olycklig erfarenhet har det blifvit ådagalagt, att omkostnaden vid de arbeten som företagas för Kronans råk-

ning, nåstan alltid, vida öfverstiger den som

\

behöfves under enskildtas tillsyn, om ock dessa arbeten icke fullbordas med den långsamhet som ej sållan utmårker den). Man behöfver icke hånjta bevisen långrff ån ifrån Sjelfva Canalfarten. Kanske gifves det få månniskpr som kunna öfvervinna tillfällets retelser, då den egna fördelen år så tydelig, och förlusten, delad emellan de f$ste i staten, blir så omårkelig på hvarje' énskildt; och s? vida detta upförande kunde tåla någon ursågt, skulle det säkert håra-ta den ur allmånna Iefvernét, dår den oegennyttige sållan blifvit ihågkommen, eller, kan hända, delat åra och belöping med personer af motsatt caractår. All ensidighet' försvinner däremot då endast enskild ta, för egen råkqing, utföra ett arbete; enjåmvigt af egennytta, från de styrandes och verk-ståMandes sida, måste nödvändigt förordsa-ka mera billiga öfverenskommelser; och så snart deltagandet år öpet för alla, så snart stadgarne hindra de rikare att jnonopolféera inkomsterne till sine öfrige medborgares förfång, måste fördelningen af vinsten vara gjord på det mest rättvisa sått. Kronans fördel hårvid skall visst icke blifVa så betydlig på papperet; men den skall blifva såker, och deri möjliga förlusten mång-falldiglt finnas ersatt om det verk som företages kan bidraga till det allmännas vål, till upmuntran för idogheten, till nya Utrymmen för slögder och konster.

Allt ifrån *756 hade man haft den 6f-vertygelsen att genomfarten vid Trollhättan tjenade till ingen tiftg, om icke /le oforme-iiga Wenerskutorna kunde passera Canalen, ehuru' egenteliga ordsaken till dess föreslagna bredd, af 18 alnar,,skulle vara atfc smårre Krigsfartyg måtte, genom Götha elf, komma till Wenern, Annu påstå många i Landsorfcerne, att Götheborgs handlande, genom sitt inflytande, utverkat att förslaget till en smalare canal beviljades; man påstår #tt Göthéborgrarne härigenom velat hindra de städer som. ligga omkring We-nérn att, med siqa_egna fartyg, segla till andra svenska hamnar, och kanske, i fall stapelrättighetens galnia tvång framdeles skulle uphåfvas, åfven utrikes. Eör de söm kånpa Götha elf, med dess strömdrag, idor, och grund, som sett skildnaden emellan segelfarten i Wenern och salltsjön, och som* veta att stapelstadsrått och låge icke åro \ nog för att idka en vidsträckt utrikes handel, för dessa lårer man icke behöfva att framställa motskål. Hvad de förra angår önskar man håldre att uplysa dem ån förlöjliga deras påstående; men det har alltid varit en erkåncT sanning att okunnigheten icke tål öfverbevisningar, och det torde

x a— m >—. blifva svårt atfc finna antagliga skål emot den, som vill försvara att Trollhåtte -^lus-sarne icke åro nog djupa,v ehuru man, med sånklod, kan öfvertyga honom att Götha elf, på vissa stållen, år grundare.

Inrättningen af segelfarteh på Wenern år öm-kelig, och var det ännu mer då TYollhåtte-Canalens sista plan upkom, skeppsbyggna-den dår har ännu icke hunnit utvickla sig långt ur sin första råhet Q), och dess sjö-mån, oförfarne, oduglige, öfvergifva icke sällan fartyget då en oförmodad storm skrå-mer dem, och de Se sig utvåg att, utan fara, komma i land. Det år sannt att i Wenern finnes en mångd af skår, isynnerhet i Lurö skårgård, emellan Kållands Ö och Wår-melands Nås, men åfven dår finnas flere segelleder ; genomfarten år dessutom så korrt, oth både 6stra och våstra delen af sjön så rymlig, att med- goda fartyg och

skic-

Q) Att nagra fartyg af båttre construdion blifvit bygg-de de sednare åren» likasom på forsok, ger inte: undantag i denna anmärkning, emedan förhållandet i det hela år nästan det samma* ; vskickelse sjömån horde skeppsbrott ganska sållan kunna förefalla dår. Jag vet att Wenerns beseglare, och kanske större delen af deras redare, skola finna detta påstående orimligt; de skola fåfängt tillåta mig att vådja till erfarne sjömån, som öfverfarlt verldshafVén under stormar hvarom de icke kunna göra sig något tegrepp, ocffi emellan störtsjöar emot hvilka, oagtat de-otrö, man, kan försäkra dem att Wenerns

- böljor icke tåla någon jämförelse.

jag vill icke trötta låsaren med upråk-nandet af aHa d^ invånningar som I detta åmne blifvit gjorda: de äro alla af lika värde; de lågga den närvarande segelfarten, på Wenern, till grund för den som i alla tider skall nyttjas dir; de förutsätta att alla de fartyg som kunna flyta i lugn vattnet nedanför Trollhättan, med lika lätthet skola passera elfven: de antaga sluteligen för en möjlighet att man kan idka utrikes handel med skutcfr, som endast kunna segla för de vindy och med sjöfolk soin hvarken kåpna

8— 114 — compass eller sjökort: — Uplyste läsare må-ga dömma om de förtjena att vederläggas.

De privilegier som vissä städer ägde, att ensamme befragta vissa varor öfver Wenern, Voro äfven ett betydeligt hinder. Våra skrå ordningar, oagtat alla missbruk, alla olägenheter de förorsaka, hafva genom sin ålder vunnit en sådan helgd att de visaste regeringar icke vågat krossa dem, o&h Trollhätte Canalen var af ingen nytta för riket om en allmän frihet att begagna den icke följde dess öpnande. Dessa privilegiers uphåfvaridé blef således yrkaidt,och bestridt med samma skäl . som alla gamla

missräkningar blifvit försvarade': afgörandet

t , ' ^

berodde likväl på Regeringen, och näringstvånget hade alla skål att frugta.

Mén om Kronan skulle lämna allt deltagande i slussverket, fordrades äfven att de som intresserade i arbetet blefvo disponenter af de ågendomar som -för Kronans råknihg, tid efter annan, blifvit köpte vid Trollhättan, och bestodo af några hemmanoch vattenverk, tillika med de redan får-diggjorde slussar i Carls graf och vi<! Åkerström. Förmodeligen har alldrig Kronans ' rått blifvit mera envist försvarad In vid: detta tillfälle; alla fordna förslag att göra Canalfarten till ett Regale blefvo nu omstöpte och förnyade, och en ovåldig granskare af de motsägelse skrifter som utkommit i detta ämne, skall tydeligen finna att man hålldre ville alldeles hindra segelfarten förbi Trollhättan, ån tillåta att Kronan af-fcrådde ofvannåmde ågendomar till etc Bolag, som icke bestbd af några få personer, utan ‘ lämnade öpet deltagande åt hvarje svensk findersåte. Det blir en evig åra för Hertigen Regenten att hafva befordrat ett företagande emot hvilket* fördomame och egen-nyttan upreste så många hinder. Få Furstar låra haft tillfälle att ypmuntra ett verk som med'mera rått invigt deras namn åt odödligheten, pch ibland dessa få, huru ofta h^fva icke blodiga bragder tagit företrädet framför de nyttiga; huru ofta har icke glansen af ett segertåg * beröfvat Monarker det rygte de sökt att vinna, och utplånatderas storhet hos en mera pplysfc efterverld, hvars enda offer åt deras minne' varit medlidande R').

Under en resa spm Konungen , tillika med Hertigen, företog om sommaren 1793, blef äfven Trollhåttan hedrad af deras besök. > Åtskilliga förslag och ansökningar, om företagandet af denna canalfart, inlämnades vid detta tillfälle, och straxt efter ankomsten till hufvudstaden tillförordnade Hans Maj:t en Committée, som skulle

granska alla håröfver ingifna planer S'). Enligt de förslag som Direktör Thunberg upgifvifc skulle omkostnaden vid Trollhåtte Canalens iståndsåttande stiga till 477777 Riksdaler

-R) Ibland sine bcfordrare flr Trollhåtte Canal rerk åf-vei* råkna Herr Stats Sccrcteraren Rosenblad, af hvars inflytande dess framgång isynnerhet Understöddes.

S) Ctmunittéen tog.sin bårjan den 13 November ock bestod af följande Ledamoter:

Hans Exelleace Herr Riks Cancelleren fflj m. Frihet

xe Fredtic Sparre. Ordförande,

. >>.

Herr Stats Secrcteraten M. Rosenblad.37 sk. 4 r:st'> men e^er minskade dimensioner, som sedan blifvit antagna, till 2S oooo R:d. Korlungen hade redan låtit förklara att denna summa ej kunde förskjutas af Statsverket, odi det blef således deputerades åliggande att yttra sig öfver dé förslag äöp>-:enskildte upgifvit för, att fullborda arbetet.

Håribland granskades först Lagman Antonssons anbud, att, för en summa af 433333 R:d. 16 sk.,. åtaga sig sluss- och Canal arbetet. Förslaget ägde den skenbara fördel att utan Kronans bekostnad kunna verkstållas; men tillika den tydeliga orättvisa att betunga allmänheten med en ver-kelig beskattning. Enligt hans plan borde

Herr Contre Admiralcn, och Commendorcn af Kongl. Svårds Orden, Victor Stedingk.

Hetr Landshofdingen Eric af Wettérstedt

Herr Dire&ören vid Ost-Indiska Compagniet # Wil-liam Chalmers.

Herr Diredor Clas dc Frietzky.

Herr Öfver-Direäorcn M. Ankarsvård.

ficu Brukspatronen Petter Bagge*-ns -

hvar tionde, tunna sill, som fiskas i Götheborgs och Bohuslåns skåpgård, tillfalla TroIJ-håtte slussverk; och att bevisa Kronans rättighet dår till, anfördeihan det-så kalMe Helge Ands riolms beslutet -vid 12Q2 års Riksdag, tillika med några flera åberopade,' och af honom förtydda,, författningar* Om ock icke sillfisket,'genom många Kongl. re-Solutioner, blifvit upmuntradt, och befriadt ifrån alla andra pålagor ån 'det itrån början dragit; om det ock icke utgjorde den vigtigaste näringsgren för Sveriges våstra kust, och, likt alla andra näringar^ aftynar om det förtryckes, måste man likväl finna, äfven med deh flygtigaste eftertanka, att tyngden af1 beskattningen kunde, genom ett stegradt pris, undgås af fiskaren, och skulle således egenteligen falla på dem som köpte denna nödvändighets vara. Dessutom var Sjelfva upbörden underkastad så många missbruk, och blottståld för så många un-derslef, att Kronans råtta behållning alldrig kunde svara emot allmänhetens förlust, äfven pm man skulle medgifva att en sådan af-gift kunde påläggas utan Ständernas samtycke.Hvad Sjelfva byggnaden angår ville An-tonsson verkställa den med Iånta penningar, som skulle återbetalas i den mån sill - tion-

den inflöt. Imedlertid skulle slussverket,

/' i

med dess inkomster , förblifva i hans hån-' der, och först återställas tiö Kronan når hela summan var betald. Men då Regeringen förkastade den fond han föreslagit, förföll äfven hans entreprenad anbud, till hva^s fullgörande han desSutom icke erböd någon säkerhet, for hvilken ordsak alleha det icke tycktes förtjena någon upmårksamhet.

Capitånen och Riddaren von Törnes anbud var mindre konstladt, men dårföre icke mera fördelagtigt. För att genom privata lån erhålla den summa som fordrades till sluss- och Canal-byggnaden, ville han, får 283333 R:d. 16 sk. pantsätta och an-, vånda alla de inkomster slussverket ågde, och. det så långe tills alla ömkostnader, både med hufvudstöl och 5 procents rånta, voro betalte, hvarefter alltsammans skulle tillfklla Kronan. Om detta förslag, utån att möta några olägenheter, kunnat verk-ställas, och Entreprenören erbudit en till-räckelig borgen för

de ågendomar han ville emottaga, eller upgifvit någon viss tid inom hvilken den lånta summan bordt vara betald, hade hans anbud varit för Kronan af stor betydenhets de omständigheter som nu föreföllo gjorde det, däremot, ganska vådeligt. Om förpantningen af slussinkom-sterne blifvit af Konungen authoriserad för Capitån von Törnes lån, kunde^ möjligtvis hlnt att han, genom döden, eller andra tillfälligheter, blifvit ur stånd satt att fullborda canal-byggnaden; tusende omständigheter kunde göra.att penningame icke blifvit rått använde, och summan otillräckelig. Kronan hade, i sådant fall, varit tvungen att först betala de uptagne lånen, och dyrt nog

återköpa sina egna slussar innan någon Vi-

\

dare anftalt kunnat företagas att fortsätta arbetet; så att man härigenom skulle föras längre ifrån ändamålet ån man verkeligen var.

Men om ock sluss- och Canalvérket genom denna entreprenad blifvit fullborda^ var det likväl ganska osäkert om Kronanskulle, nånsin dårutaf dragit nägon fördeL Afgiften på de varor som passera Trollhättan torde förmodeligen aldrig hafva blifvit tillråckelig för att betala omkostnings summan med dess fortfarande rårita. Kronan skulle således förlorat de inkomster den redan ägde af sina slussar, och det Skenbara hoppet att med mångfalldig ersättning återfå dem, skulle för alltid blifvit ett fruktlöst förslag.

Tredje anbudet gjordes af åtskillige bemedlade handlande i Götheborg, i förening

/ k v med en stor del af de Bruksägare och Pos-sessionater som voro boende dels i Wår-meland, dels omkring Wenern och Götha elf, tillika med åtskillige städers innevånare hvilka af inrättningen våntade sig nytta och förmån, och således voro mest angelägne om arbetets snara fullkomnande 7). Defe*

T) Emedan Herrar Chalmers och Bagge blifvit i synnerhet anmärkte af Allmänheten såsom de första driffjådrarne till den nya Canalfarten, genom1 dejt sluss som af Hans Majét Konungen fått deras namn* ech minsta delen torde kånna det tal Herr Baro*ta anbud kan ^rihåmtas af de privilegier» som därefter blefvo utfärdade, och i sammandrag skola anföras; man vill endast, i förbigående, låmna några uplysningar om de inkomster af slussar och ågendomar hvilka åf al-

Silfverskold holl vid A&ieägarnes allmänna sammankomst, den 5 Julii 1^96, där en berättelse om deras fortjenster l*åmd finnes införd , lårer det icke vara obehageligt om jag hår oprepar några af de omständigheter, som gifvit forsta anledningen att bringa denna plan i verks tål Ughet. ‘Närvarande personer hafva meddelat dem.

J793,, under ett tillfälligt samtal, emellan Herr Di-re&or Chalmers och Herr Brukspatronen Peter Bagge, dm arbetet vid Trollhättan, beklagade den sednare att /detta vigtigä verk var aldeles låmnadt i forgå-tenhet, att någras intresse motarbetade alla forsok till dess företagande, att det icke kunde fullbordas på Kronans bekostnad, och att det svårligen torde ofvcfrlämnas åt enskildta. Den forre, som insåg hela «yttan af en fri* segelfart emellan Wdiern' och Haf-vet, delade sin väns känslor, och. anmärkte i syn^ nerher att arbetet formodeligen aldrig skulle blifva färdigt om enskildta icke kunde vinna tillåtelse att fullfölja det; han åstundadf dårfore att Hetf Bagge, såsom kännare af belägenheten, skulle skrifteligea upgifva den plan han fann tjenligast til slussversets fullbordande, och låfvade [att sjelf gora alla forsokJft entreprenad. sökande blifvit r begärde, och hvilka, såsom förenade méd Canalverket, icfce utan mycken svårighet kunde afsön-ilras ifrån det hela,

till ,dess verkställ jghet. Konungens då väntade ankomst t^ll Götheborg st£rktc^ honom 'i hoppet om en lycklig utgång.

Hvar och én svensk, som med upihårksamhet betraktat de håndeher han öfveriefvat i sitt fådernesland, måste hafva iunoic dem, som, med Sann patriotism, pilyrkat nyttiga företagande,v men, misskände eller misstydde, blifvit borrtskråmde af fördomarna eller andras egennytta innan deras afsigter vunnits, ofta innan de blifvit granskade. Undrom då icke’ om många nyttiga planer Hgga i glömska, sedan cleras uphof&mån blifvit varnade af likars öden. Det gifves visserligen få som med egna upofFringar ötiska att tjena det allmänna, men vida 'mindre år de&s antal som vilja gagna det då de veta sig svårligéa ikola vinna *ine medborgares rättvisa och

tacksamhet. HårtiU fordras nästan altid en svensk som i främmande länder sett konsternas företräde' fram-- for i Norden, som dår btunnit af begår at befordra dem i sin fosterbygd, och under sitt vistande ibland främlingar förgätit det agg^ och den illvilja, som, under hans ädla bemödande, skall mötä fhonom hemma. —»- Mine l$sare torde forlåta dénna af-vikningj den var nSdvåndig for att icke göra orått-De kostnader Kronan gjort på slussverket i Götha elf stiga till öfver ep Million R:d. men det år icke härefter man bör döma deras Verkeliga' värde; inkomsterne sva-råde på intet sått emot utgiften, och besto-do d^, enligt Stats utredningens betänkande, i följande Artiklar:

Slusspenningar - - R:d. ?ooo — Hemmans skatter - ; - - 6 — Arrende medel - - - - 1050 —

R:d. 3056. —

visa it jlera, äfven bland förra Trollhåtte Direftio* nernas medlemmar , som; med de bästa afsigtcr > ingen ting kunnat ut rått a till canalverkets sanna fordel.

Dircttår Chaitners, nyss hemkommen frän ett Äera-årigt vistande utrikes, antog med enchousiasme Herr Bagges plan, ©fvertalade flere bandiande i Go-Aebarg att underskrifva fors ta ansökningen di rom, ©ch öfverlemnade den sjelf åt Hertigen Regenten. Om hösten blefvo Herrar Chalmers och Bagge kallade till Stockholm att biträda den Commitée som skulle undcrsåka de öfver Trollhätte farten inkorp-oa forslag. Nit, verksamhet, oegennytta, förenade med ca noga kännedom af stället, kunde icke förfela citt ändamål under uplyste dpmare; féljderno Mfva xtdan visat sig;Hårifrån afdrages följa uqe utgucer:

Löner för Directören och. betjeningen - R:d. 600 — Pensioner 349: 32

Arfvoden - - - - 333: 16

Slussöpnings kostra^ - - 300 —

Krono utlagor - - s- - 29 —

Extra utgifter - - - - £3: 16

Sunarna R:d. 1695: 16.

Och som reparationerne vid slussverket årligen medtogo omkring 400 Riksd. återstod i behållning 961 R:d. hvilket utgjorde Kronans egenteliga gifva. Men äfven den kunde icke sågas vara borrtskånkt till Bolaget, då det förbandt sig att, efter vissa frihets år, betala ett öfverenskonupit arrende Uy.

O) Man faar frågat hvarfore ickc Kronan ifven beglrde borgen af Bolaget, då dårpå gjordes iå mycket a£> seende hos de andre cntrcprenorcrne. — — Voro ‘ då ii ke subscribcntcrne sjelfve löftesmän for Canal- -Ter&ct, i Forhållande af den siunma de tck*ac ?Den 13 December 1-793 utfärdades sä» ledes Privilegium för ett Boläg, som, under namn af Trollhdtte Canal och Slussverks Bo-lag, förseddes. med .vissa förmåner och rättigheter, hvjgremot det skulle fullborda och underhålla Segelfarten förbi Trollhättan. Innehållet af detta Privilegium, tillika med de Bojagsreglor som samma dag undertek-nades, år i synnerhet följande:

”Alla Svenska undersåtare ägde frihet att genom subscriptioner deltaga i Bolaget.”

”Alla Kronans ågendomar vid Trollhättan ; Gustafs och Gustaf Adolphs slussar, m. m. uplåtos åt Bolaget, under per-petuelt arrende. Hemmanen skulle bibehålla deras Krono natur, och ingen afsöndring nånsin vara tillåten. Under arbetstiden, och i. so år efter canal, och slussverkets fullbordande, beviljades Bolaget frihet för

vågades, utom jnågra års inkomster af de förutnåm-de ågendomar, hvilka nodvåndigt skolat återfalla till Kronan ifall arbetet acke kunnat verkstållas, emedan förbindelsen att innom vissa år fullborda dft måste innefatta detta yilkgr.— 127 — arrendes erliggande; men efter dessa frihets års förlopp kommer det att till Kronan betala, i 15 år fooRrd. årligen, därefter, i andra ferntöq år, looo R:d. årligen, sedan i 20 år 1500 R:d. åqligen, samt efter den tit-den, och allt framgent, cooo R:d. årligen, utan att någon minskning eller förhöjning sedermera må åga rum.”

"En arbets commendering af 1000 till 1200 man skulle årligen bistå Bolaget till arbetets bedrifvande. Ekevirke

till sluss-portarne fick å Kronans skogar huggas utan betalning, och 800 Centner krut till bergsprängning skånktes ur Kronans förråder.'*

"Sjöfartén emellan Wenern och salt-4ön förklarades fullkomligt fri, öpen och oinskränkt för alla inhemska."

"Emot dessa förmåner skulle det ålig-» ga Bolaget att innom fyra, eller sist sex år, råknade ifrån 1794 års början, fullborda ca-nal öch slussbyggnaden, och i alla tider halla den i godt och fullkomligt stånd, såatt Segelfarten på Götha elf, då is icke hindrar, alltid må vara öpen och brukbar; up-muddringar i elfyen, i Carls gr af, och utloppet i Wenern skulle verkställas- till fots djup, och inga byggnader i Götha elf anlåggjas som kunde blifva segelfarten till hinder."

"Canalens och slussarnes bredd faststål-dés til 22 fot emellan portstolparne, djupleken tiU fot i porttrösklarne, efter Götha elfs lägsta våttenhorizont beräknadt, samt längden af hvarje sluss till minst 60 alnar*"

"Emedan all slussverkets ägendom blifvit uplåten åt Bolaget, borde det äfven ikläda sig dess skyldigheter, hvaribland voro pensioner till vissa personer som haft göro-mål därvid."

"Till insamlande af byggnads summan' inrättades Actier, b vardera på 100 R:d. i Riksgäldsmynt, ställde på Innehafvären, och gällande i hvars hand de må finnas. Af

dessadessa ioo R:d. insattes vid antekningen, och Actiens emot tagande, io procent; da vidare tillskott behöfdes kundgjordes därom, några månader förut, i allmånna tidningar. De Actie Sgare söm under 6 månader för-summade att göra insättningar, blefvo därom, genom allmånna tidningar, tvånne gån-^or' påminte, och då ifigen vidare insättning under de 6 följande månader skedde, ansågs Actien såsom försvunnen och dödad.

"Första insamlingen besörjdes af de 6 Direftörer som itongl. Maj:t genast ut, nåmde tffl ö&royens emottagande. Dessa voro: Coiamerci Rådet Carl Arfvidson; Di-reftören vid Svenska Ostindiska Compag-niet William Chalmers; Majoren, Friherre Nils Silfver£k6ld; Direktören Claes Frietzky; Brukspatronen Petter Bagge, och Brukspatronen Carl Fredric Uggla. Då Aétierne voro tjtdelte blefvo deras ägare sammankallade att sjelfve ibland sig utvålja 6 Direftörer, hvaraf åtminstone tvåpne skulle vara af de

^prst utnåmde. Då verket år helt och bål-

ilet fullbordadt, blifva Direftörerne ej mer ån fyra.

"Hvartannat år böra Aétie ågarne sammankallas till Götheborg, uti Julii månad, för att vålja tré Revisorer, hvilkas fullmagt ej gåller för mer ån tvånne års Revision; tvånne Direftörer afgå åfven hvartatinat år, och nya våljas i stallet. Detta ombyte skedde de första åren ^enom lottning, men förfares dårmed sedermera efter den tour, att de tvånne ålste Direétörerne ombytas. Likvål år det Aéfcie ågarne tillåtit att åter invotera en eller flera af de afgående Di-reétörer öch Revisorer.

"Om de afgående Revisorers beråttel-ser skulle innefatta större betänkligheter mot. en eller flérä i den varande Direftion, må hvarje sådans qvarblifvande eller af-gång decideras genom Aéfcie ågarnes votering; men skulle Revisorerne finna alla Di-reéfcörerne vara lika anmärknings vår de, och således böra skiljas ifrån förtroendet, så nu» dock, på det Dircftionen ej måtte blifvaaldeles ny, Aftie ågarne falla med sitt val på en af de förre Direéfcörer, den de oag-tat dessa anmärkningar ändå kunna hysa måsta förtroende till.

"Hvarje Dire&ör bör åga minst tio Aftier, äfvensom hvar Revisor bör vara Actieågare; skulle någon af dessa söka af-stå sin ågendom till sina borgenärer, måste han straxt låmna sin förvaltning vid verket.

"Under Arbetstiden utdelades årligen

5 procents rånta til Aftieågarne. Vid utdelningen framdeles iagttages, att en summa af 3000 R:d. efter band samlas och utlånas emot lågre rånta och full såker het, att kunna efter en månads upsågning åter-bekonunas till hjelp vid oförsedde händelser. Skalle årliga vinsten gå till mer ån 9 procent, skall af öfverskotcet samlas^ en förråds cassa af ioooo R:d., de ofvannåmde 3000 R:d. inberåknade, hvilken skall i fem eller flera delar utlånas; då denna summa, ämnad att vara i beredskap om n^gon stor oförsedd reparation kunde infalla, blir fylld,bår

sedan hvad som öfverskjuter g procents utdelning, användas att göra .förbättringar vid Canalverket till låttning för sjöfarten.

”Ingen ändring får väckas i dessa reg-lor af mindre antal än fyra femtedelar af. Aftieågarne, och måste den föreslagna ån-dringefi likvål hos Konungen änmålas tfll fastställande.”

Samma dag utfärdades äfven en Taxa för de varor som föras genom Canalen. Vid författandet håraf har den grund blifvit följd att afgifterne genast nedsattes flera procentemot hvad förut, för brotransporten , måst betalas V'). Efter års

V) .Andra omständigheter bidrogo äfven till Taxans jämkning; således sånktcs afgiften på Stenkol till 2 sk. tunnan, emedan man gårqa ville upmuntra brytning och export dåraf, och afgiften på Wed up-togs till 24 sk. per stafrum, på det icke så mycket måtte nedföras till Gotheborg och trankokerierna, att bruksrörelsen dåraf kunde" lida- Skulle xletta likvål sl^e, forbehollo Bruksågarne sig rättigheten att utverka förbud emot Wcdtranöport \ii Wenern forbi Trollhättan»- m —

förlopp blir ett ytterligare, äfslag på vissa artiklar, och i Bolagsreglorne år dessutom infördt, att om inkomsterne så öka sig att utdelningen årligen öfverstiger io procent, böra slussafgifterne, i samma mån, minskas.

I följe af dessa författningar öpnades en Subscription, för att samla de penningar, som behöfdes till verkets fullbordande». National andan, våckt af et gagnande företag, visade sig nu i sin fulla Styrka, och inom, 14 dagar teknades:

i Stockholm - - R:d. 346400 —

i Götheborg - - - 325000 —

i Christinehamn - - 93800 —

Tillsammans R:d. 765200. —

A&ieågarnes första allmänna sammankomst skedde d. 22 Maji 1794, på Handels Societetens rum i Götheborg , då följande Direftörer valdes:

Herr Direétören William Chalmers.

^ -

Herr Majoren Baron Nils Silfversköld.

Herr^ Brukspatronen Petter Bagge.— J34 —/

Herr Johan Hindric Damtn.

Herr Grossli. And. Andersson i G:borg. Her£ Grossb. J. H. Scharp i Stockholm.

samt till Revisorer:

Herr Landshöfdingen E. af Wetterstedt. Herr Direftör Claes Frietzky. HerrGrossh. Jonas Malm i Götheborg.

Denna Direftion emottog genast förvaltningen, och fortsatte den med en drift som svarade emot intressenternes vån-tan. Det var. , isynnerhet angeläget att Bolaget ensamt blef ågande af all den mark. och grund bvarigenom Canalen skulle dra-. gas; detta skedds genom köp; men i anseende till Sjelfva Canalen voro tvånne vågar i förslag; de åro redan förut nåmde; den ena var ingifven af Direftör Sohlberg, 1757, till Deputationen i Wennersborg; den andre var upgifven af Öfver -Direftören Thunberg 1776. Båda öfverenskommo dår-uti att Canalen borde ledas ifrån Kafvel-%

ströms dammen till Olide östra gårde, men— 135 -*' enligt clen forra planen skulle man genast, öfvet* och genom bergen, gå rakt ned till elfven vid Jordsten; då efter den sednare, farten borde ske, genom Åkersjö och Dal, till Åkersvass.1 Båda voro föreslagna efter de stora dimensioner af slussar, som blifvit följde i Carls gräf och Åkerström, båda medförde stora svårigheter. Den ena vågen skulle anläggas i et brant och sköligt berg, dår

man-icke var såker för ras, öch dår fartygen, vid upgåendet, hade att stråfva emot en strid och liåftig ström; den andre var kostsam och'besvårlig, emedan flera af dess slussar skulle byggas på rustverk.

Slussverkets. Mekanicus, Herr Direftör Schweder, föreslog den första af dessa vågar ; men Direftör Nord vall, hvilken på Di-reftionens åstundan infunnit" sig vid Trollhättan som rådgifvare, ansåg Thunbergs plan . för den båsta; han fann att de olågenheter' man dårvid frugtat, till störfe delen, försvunna genom slussarnes förminskning ifrån pr (all 60 alnar; han förmodade att i det största berget, nedanom Åkersjd, var fulPkomligt ruin for 6 slussar, och att 400 alnar längre(ned, i Åkersdal, fanns faft berggrund för en damm , och trenrie slussar, dår nedanföre, som skulle byggas af huggen sten. Genom hvilka 9 slussar hela den åstundade vattensånkningen, af 113 fot, utan fara kunde åstadkommas. Denne sednare planen blef således, äfven på Könst-måstare Eurenii tillstyrkan^, antagen och följd. Förslags kostnaden torde äfven kc#n-mit i öfvervägande. Ifrån Ol ide östra gärde till elfven-, steg den, efter nogaste granskningen gf Direftör Schweders projeft, till 74859 R:d. 16 sk., men efter Direftör Jordvalls till 63581 R:d.

För at kunna .fortsätta verket under en skickelig och erfaren mans tillsyn, antogs Direftör JNordvall att hafva styrelsen Vid arbetet. De båda verkställande Direc-törerne, Herr Baron Nils Silfversköld .och Herr Peter Bagge, understödde fortgången genom den mest oegennyttiga verksamhet. Herr Bagge> såsom boende närmast intill Trollhättan har u»ynnerhet använt, sin tidoch m6da att gagna verket; Herrar Chalmers och Andersson emottogo de inflytande penningarne och voro ansvarige dårföre.

> Aétie ågames bifall var en följd af Di-reétionens patriotiska nit; genom dess up-muntran, genom dess verksamma omsorger, öfvervunnos de svårigheter som till-fållige händelser lade i vågen för arbetet; pch 0113 någon enda intressent med mindre erkånsla ansåg Direétorernes företagande, ågde de likvål den yttre tillfridsstållel^en att gillas af 'de öfrige, och den i inre, atfc

utan belöning hafva gagnat sine medborgare.

\ /

' En deéaillerad beskrifning öfver verkets fortgång skulle vara både öfverflödig och tröttsam; vi anmårke endast att i berget nedom Åkersjö icke blef rum för mer ån 5 slussar, och att grunden för hälften af den öfversta, måste sökas på några alnars större djup; emedan dår man först förmodat vara berg icke farms annat ån en måsse, hvars flytande iriassa ståndigt hotade att störta öfver de grafvande. Ea— 138 — nåstan dylik olågenhét intråffade vid deri ne-’ dersta’ slussen dår grunden måste danas genom påining och rustverk; emedan det berg man trott sig finna vid borrningen icke var annat ån stora kullerstenar. Di-re$ör Nordvall hade icke vid,förslagets up-görande haft nog tid att sjelf änstålla undersökningar, och de afvågningscartor son» låmnades honom voro icke nogsåkra. Dessa , n^ed flera omständigheter, vållade en långre utdrågt på tiden ån man förmodat, och ökade omkostnings summan genom råntor.

Af subscriptionen uptogs 50 procent eller 382600 R:d. I den nyligen utkomna relationen öfver Trollhåtte Canal- och slussverks förrättade arbeten, upföres kostnads summan vid byggnaden, råknad till slutet

af år 1800, till 358988 R:d. 18 sk. 11 r:st.

\

De afgående Direftörer blefvo genast invoterade, så att verket fortsattes, oafbru-tet, under samma personers vård; utom det att nuvarande Herr Offersten och Ridda-— 139 — ren Baron von Platen valdes tiH Direft^r, d. 2 Julii 1799* efter Herr J. H. Damms död*

Den 14 Augusti 1800 gick det första fartyget upp och utföre slussarne. En högtidlig seene. — Canalens stränder voro npfyllde af åskådare, hvaraf många, kanske dittills, betviflat möjligheten af det företagande de nu sågo upfylldt; Mängden af de misslyckade försök som förut blifvit gjorde, allmänhetens så länge spända -väntan, åsynen af Götha elf. hvars brusande vågor tyckas gäcka den rvage dödeliges förmåten-het; allt bidrog att göra dagen efterlängtad och minnesvård,1 allt ökte de närvarandes tillfredsställelse, och gaf ett nytt hopp åt svenska

folket att genom okade näringar återvinna sin välmåga, att genom nya storverk, i fredens sköte, förvärfva en åra, sorti skall éfverträffa den det fordom vum nit genoin vapen.

Föreställningen af TroHhåtte canalen medförer nödvändigt ett begrepp om den allmånna nytta den kan och bör åstadkom-ma. Icke för konsten af sin inrättning här man vågat kalla den ett storverk, och åskådaren finner visst ingen ting som våcker dess förvånan. Men detta arbete år det enda, af samma fcetydlighet,'Som finnes in-nom fäderneslandet; nästan ett helt sekel har det syslosatt våra ypperste snillen, och den enkla plan som blifvit följd förtjenar icke mindre upmårksamhet ån den konstigare som misslyckats. Om Direétör Nordvall vid denna plans verkstållande1 röjt en verkelig förtjenst, om 'man till den ändan önskat att föreviga dess nämn, genom in-huggnipg dåraf i det höga berget hvarige-nom slyssartfe blifvit dragne, måste man likväl, icke utån anledning, förmoda att Direktionens blygsamhet gifyit detta för-' slag, för att åt en annan ensamt öfverlåm-na åran af et arbete hvars förtjerfst till så stor del tillhörer den. Jag bör icke döm-ma härom. Vid en allmän sammankomst, har man redan önskat att vid Trollhättan (a se, förvarade å£ efter verlden, de personers namn, som med så utm5rkt nit och oegennytta, utån minsta afseende på sinmöda, haft styrelsen vid aTbetet, och fullbordat det'; yhvarföre skall en kommande

V

tid icke få vörda deras minnen då den njuter deras vålgerningar; eller år det ett af mänsklighetens missöden att' odödligheten sällan tillfaller andra In dem "som väcka vår förundran, och att glömskan merendels blir deras lott som förtjena våra välsignelser,'

Emedan Trollhåtte sluss- och canal-verk år det första arbete i sitt slag innom Fosterlandet, vore det ett underverk om man därvid icke skulle begått åtskilliga förseelser ; de hafva icke eller undfallit Direc-tionens egen upmårksamhet. Jag skulle således fela emot den oväldighet jag alltid bemödat mig att följa, om jag icke framställde de misstag och brister Som röjas vid Canalbyggnaden, äfven af dem som ej äro konstdomare. Må ingen härvid beskylla mig för ett onödigt begår att klandra: Up-tåckter af détta slag bli en undervisning för framtida arbeten, och jag hyser för mycken agtning för de mån som haft styrelsen vid slussbyggnaden, att tro dem kunna för-törnas af mina anmärkningar.Då arbetet skalle börjas var ingen' viss plan upgifven; den Mekanicus som, efter Konstmästare» Eurenii död, antogs, var förut obekant på orten, och andra göromål hindrade honom att ofita vara tillstädes de månader <jå det måsta arbetet borde förrättas. Mindre noggranna undersökningar om belägenheterna voro gjorde, och man litade härpå utan att tillräckeligen granska dem. Direftionen, sammansatt af Mån hvilkas yrke alldrig varit byggnadskonsten, kunde icke förutse alla möjliga svårigheter, hvilka hu förordsakade att arbetet räckte tvänne år längre ån man förmodat. Denna utdrägt ökade omkostnings summan, dels genom de tvänne sista åreps räntor, som. gingo till 3^.400 R:d.,dels genom den tilltagande dyr» het som myntets försämrade värde åstadkommit, hvarigenom alla materialier stego i priset, och arbetsfolkets förra dagspenning blef otillräcklig.

Likvål torde stdrsta förseelsen vara den, att icke hafva dragit Canalen i raka linier öfver allt dät* det varit möjligt. Man© 1 kan icke begripa huru nagon besparing skett genom dessa ormslingringar, emedan vågens långd ökes af krökningen; om ock man dårigénom träffat några lågre berg; så att kostnadens förminskning såkert år mera inbillad ån verklig.' IVlen om åfven flera svårigheter varit att öfvervinna genom en rakare Canal, hade segelfartens^ större, be-qv|mlighet blifvit en tillråcklig ersåttning dårföre; det hade då varit möjligt att be* gagna sig af segel på de stållen dår strändernas låghet tillåta det; och mödan hade minskats för de fartyg som ville trâla' sig fram, om man icke varit tvungen *tt draga vågen ofta på flera famnars afstånd därifrån X"). i '

Som en blott beskrifning öfver Sjelfva Canalens och Slussannes läge nödvändigt måste blifva svår att begripa, finner jag mig förbunden att hånvisa mina läsare till

\

X) Vid slussportarne hade man, kanske med mera fordel, kunnat gora'den inråttningep art dfi blifvit af para-bolisk skapnad, då den paraboliska figuren gor ett säkrare motstånd, emot vatoentryckningan, ån den

vinkelformiga.— 144- — de dåröTver litkomna Cårtor, dår vatten-sånkningen ochltransversal seftionerne äfven kunna inhåmtas', och, i det stället, fortsåtta berättelsen om det som näftnåre hårer till historien.

Genom öfverenskommelse med Magistraten och Borgerskapets åldste i Götbe-borg, blef lilla Edets sluss öfverlåmnad^åt Bolaget emot- ett årligt arrende af 1200 R:d.; af hvilken summa staden likvål betalar 200' R:d. till Kronan^, enligt dess C©n» tract med Kammar-Collégium och Stats-contoret.

Men ehuru Canalen kunde åpnas till genomfart den 14 Augusti 1800, återstod likvål något arbete som man sedan åmnade fortsåtta. Af denna anledning blefvo äfven, vid Bolagsstämman den 3 Septemb. (800, nya Direftårer invoterade i de afgåendes stålle, så att Herr Capitain J. M. von Dö-beln och Herr Brukspatronen Sam. Bagge, efterträdde Herrar Direétör Chalmers och

Bruks-Brukspatronen Petter Bagge i Dire&ionen; som således ånda till nåsta Bolagsstämma, kommer att bestå af 6 ledamöter.

Enligt ett beslut som togs 1798» hade Aftieågarne utsett vissa; deputerade, hvilka, straxt efter Canalens öpnande, skulle sammanträda, och utarbeta en plan om hum och på hvad sått slussverket, efter dess fullbordande, bör vårdas och styras! Detta sammanträde skedde äfven i Augusti månad 1800; men vid .den därpå följande Bolagsstämma antogs ganska litet af det uppgjorda förslaget.

Till att fullfölja de arbeten som återstodo, beviljade A&ieågarne, åt Direktionen, frihet att uptaga ett lån, af några tusende R:d., låmpadt efter behofvet. Det hade kanske varit måst fördelaktigt; om ånnu 5 procent åf de subscriberade summorne blifvit uptagne, emedan A&ierne därigenom blifvit bättre och intressenterne genom födande årets rånta återfått dessa pennin-

10— 146 —-gar. Detta förslag var åfven i öfvervägande hos Direftionen, men måste låtnnas* för att icke gifva anledning til obilliga och mindre fördelaktiga gissningar om verkets sanna tilstånd. Imedlertid blef det icke möjligt att för år 1800 låmna någon utdelniDg St Aftie ågarne, emedan d^tta årets obety-deliga inkomster uptogos af ofvarinåmde

behof r>

Trollhåtte Canalen hade något öfver ett år varit segelbar, då den hedrades med ett besök af den Monark under hvars spira den blifvit fullbordad. Den 20 September i 801 tåcktes Deras Majeståter Konungen och Drottningen genomfara Canalen,och slussarne, hvilka då af Hans Maj:t emottogo

K) Det hlr nåmnde, -öcl» återstående, arbetet, bestod, dels i några inurars upforande, vagars anlåggandc, samt trappor och jordfyllningar, vid Trollhättan * dels af reparationer vid Edets, och Gustafs slussar vid Brinkebergs Kulle j utom några förbittringar som gjordes i Canalen' och slussarne for att segeifarten.— 147 —_

de namn som hädanefter skola pryda dem. Öfversta slussen, i höga berget, N:a 8, som först passerades, blef kallad Konung Gustaf IV Adolphs; N:o 7, Drottning Frederica Dorothea Wilhelminas; N:o 6, Änkedrottning Sophia Magdalenas; N:o 5, Kronprins Gustafs; N:o 4, Hertig Carl af Södermanlands. De trenne nedersta, vid utloppet, kallades: N:o 3, Chalmers och Bagges; N:o 2, Trollhåtte Direékionens; N:o 1, Nordvalls. —- Den 25 i samma månad behagade HanS Maj:t Konungen, genom dess nådiga bref till Trollhåtte Dire&ionen, öfver-sånda befallningen 6m följande inscription, som af Vitterhets, Historie, och Antiqvi-tefs Academien år föreslagen att ristas ^»å en Bergshåll vid segelfarten i Trollhättan— 148 —

Öpnandet af en génomfarfc emellan Westerhafvet och Sjön Wenern öfver 200 år föremål för Svea Konungars pmtanka och fortsatta men af flere hinder afbrutna bemödande blef 1793 af

Carl Svea Rikes Arffurste och Regent ett enskildt Bolag updraget och under beskydd samt upmuntran af

GUSTAF IV ADOLPH, S. G. och W. K.

på Sjunde året fullbordadt efter ny Plan af

Eric Nordvall.

Slussverket öpnades den 14 Augusti 1800.

Genom samma höga skrifvelse blef åfven Direktionen underrättad om Hans Maj:ts— 149 ~ nådiga behag att låta slå en skådepenning öfver detta stora och Riksgagneliga arbete, med afseende å det tillfälle då genomfarten första gången af Deras Majeståter befors, samt att bemälte Academi blifvit anbefalld att med förslag till en sådan skådepenning, i underdånighet, inkomma.

För att nu låta m!ne låsare sjelfve dömma öfver Trollhåtte slussverks inkomster och utgifter, följer härmed förteknin-gen därpå, räknade ifrån Canalens öpnande, den 14 Augusti 1800, til den 14 Augusti 18Ö1. Hvarvid likvål bör anmärkas att reparationen på slussportarne, vid Brinke-bergskulle ganska långe hindrade segelfarten, och att förSta årets inkomster - icke böra v|ntas stigande så högt, som men framdeles har skål att förmoda.

Trollhåtte Canal och Slussverk styres, för det närvarande, af 6 Directörer och 3 Revisorer, som tjena utan lött, och få, allenast 100 R:d. hvardera i resepen-Hvilkas loner til-

ningar. ------- R:d.

En Direftör Mekanikus ^

JSn Kammererare och Sluss-Inspe&or, hvars station år på hufvud-Contoret Olidan, —

En sluss Inspeétor vid

Brinkebergskulle — v hopa ut_

En sluss - skrifvare vid Åkerström — —

En dito vid Edet —

En Byggmästare— —

En Hamnmåstare Eri Smed Entreprenören af Slussöpningen vid Trollhåtttan. - - - R:d. 500 — 3:ne Pensionärer som tUsammans fl 391: 32

R:d. 3686: 32.

gora Rrf. 1895

Edet— — V stare— — K åstare — 1

Dessutom betalar Bolaget ärligen till Götheborgs stad i arrende för Edsslussen. R:d. ifeoo.

Belagets inkomster af arrende medel, för sågvérk,qvarnar och hemman R:d. 2276: 20.

jQfiSsa komma ännu att Skai dB en nybygd qvarn med 5 par stenar blir utarrenderad

Från den 14 AuguSti 1800 til och med den 14 Augusti igoi, hafva genom Trollhåtte slussverk 1135 st. fartyg och båtar passerat up och ned.

Slussinkomsterne för samma tid hafva varit:

För Trollhåtte slussar 15266: 36; g. Gustafs « - - - - 1051: 15: i« Gustaf Adolfs • - - ' 1052: 35: 9, Edets 1422: 34: 10.

R:d. 18793: 26: 4.

Z) Rörelsen vid Trollhättan harxåfven forékat folkmängden dår; antalet af de personcf som nu bo pi stället kan räknas till omkring 300* Det å* sant att detta antal var något storre under arbets åren, emedan flera personer ditflyttade endast for att hål-Ja krogcri for det ditcommendetade manskapet; men folkmängden var åtminstone en tredjedel mindre, ån nu, forc arbetets början. Dessa personer hafva, tillstorre delen, upsatt sina hus p$ Bolagets mark, ofck betala dårfore tomtoren.Slussverket håmtar sina betydeligaste Inkomster af de produfter som ifrån Wår-meland skickas ned till Götheborg, och därifrån, till största delen, exporteras. Jern-transporten utgör årligen omkring 100000 skeppund. Man har förut beråttat att denna transport, i åldre tider, skedde med fartyg som

utlastade vid Korsberg, och sedan öfver land till Åkerström; men når Brinkebergskulles och Åkerströms slussar blefvo fårdige, började fartygen gå dels till Trollhättan, dels till Wennersborg eller Gropebroen, då, i sednare håndelsen, smår-re farkoster emottogo jernet och förde det, genom Carlsgraf, till Kafvelströmmen, hvår-efter det kördes öfver trådbroen. Vid Åkersvass inlastades det ånyo i strömbåtar, som, genom Åkerströms sluss, förde dét utföre elfven. Frakten för jernet öfver Wenern har på 50 år stigit ifrån 2 ån-da till . 8 sk. per skeppund. Omkostningar-ne för transporten emellan Gropebroen

A) Denna transport bestriddes af Wennersborgsboar , ehuru hvilken som dire&e gick ned med s\tt fartyg fick frakten betald, i början med j sk. och sedaa med j§ sk» skcppundcc. js- 153 —

oCh Åkersvass, inberåknade bropenningar* slussåfgifter, m. m., gingo till 8 sk. skeppandet. StrÖmbåtarne, som ga emellan Åkersvass och Götheborg, utgöra et gille, hvilket ifrån början bestod af 24 båtar, men antalet har der sednare åren aftagjt, så att de nu icke låra ,yara öfver 18- De åro starkt byggde och försedde med fållmaster; deras drågt år omkring 400 skeppund. Frakten, denna vågen, har de sednare åren blifvit betald med 3 sk. 6 r:st.; men sedan Ca^a-t len blef fårdig hafva samma båtar som emot-n tagit jernet vid Carlsgraf åfven fört det till Götheborg, då 7 sk. skeppundet blifvit betaldte i frakt.' iHela transport omkostnaden ifrån Wårmehtaod kan ungefiloligen Stiga till 24 sk. skeppundet, hvilket »åfven svarar emot den skildnaden som år emellan up-stadsöth stapelstads vigt.

Ehuru de trådvaror som föras utföre Götha elf ganska obetydligt bidraga till sluss-inkomsterne, tojrde några anniårkningar öfver denna handel icke vara obehageliga för alla låsare. Emellan £ och 12000 tolfter— 154 ~ blockar komma ärligen öfver Wenern, hvilka sågas vid Wennersborg, 'vid Troljhåt-tan, vid lilla Edet, och, ett litet antal, på vådersågen vid Götheborg. Alla blockar bli merendels utlossade vid Wennersborg, och flottas antingen genom Carlsgraf, eller, tWr om staden, genom Rånnums fallen. De $om komma den sednare vågen B), föras af ett så kalladt flottlag, hvilket bastår af 21 ,man, och far, efter taxa, 8 sk. för hvarje fcölft. Så snart strömniarne möta slåppaS de lösa, och samlas sedan vid Rånnum , dår de skiljas efter dé mårken som, vid Wennersborg, blifvit påsatta. 'Ett sårskildt flottlag förér dem hårifrån till Trollhättan, och får dårföre 6 sk, tolften. De som åro åmnade att sågas nedahför Trollhåttäh, slåppas nu lösa utföre fallen och stadna vid Åkersvass, uti en born, dår de åter skiljas efter Sina mårken, och flottas sedan till Edet.

Man kan lått finna att mycket timmer, under dessa flottningar, måste årligen för-

B) De som gä genom Carlsgraf, föras dels af Äottfa« dels af andra.loras ; att låta det gå genom slussarne skulle'åter blifva ett allt för stort hinder för den öfrigå segelfarten C); den bästa utvägen vore kan hända den, att till timmer-transporten nyttja pråmar; hvarpå blockar-ne lastades, och hvilka sedan, utan vidare omständigheter, kunde föra dem till sitt bestämda ställe. Den större säkerhet ågar-ne härigenom skulle vinna, borde, utan tvifvel, ersätta de större kostnader som hår-Vtd, i början torde upkomma.

Då ståderne omkring Wenern blifVit anlaggde,. hafva de hvar för sig fått sina sårskildta privilegier, men,hvilka ofta be-stridt hvarandra; mindre kanske i deras råtta mening ån i den uttydning som dåraf blifvit gjord. Efter en långvarig tvist, vid Riksdagarne, emellan dem, blef en Comittée förordnåd i Carlstad, dår alla dessa ståders

C). I' dénna afsigt' hat åfven vid Briukebergskulle blifvit inråttad en så kallad block-rånna, bredevid slus> same, hvatigenom stockarne skulle slippas; men den har ganska litet blifvit ayttjad.— 156 — enskildta påståenden och rättigheter skulle undersökas. Kongl. Maj:ts Resolution (1775) stadgade därpå, att de alla skulle vara lika berättigade till segelfarten; så att då den / *** ? ' ' ena stadens fartyg kom till den andras hamn med full last, ägde det rättighet att föra laddning därifrån tillbaka, sedan stadens egna fartyg blifvit lastade. Denna stadga bar likvål ganska litet blifvit följd, öch Trollhåtte Bolagä privilegier uphåfde den aldeles genom den fria skeppsfart dé lämnade åt alla inhemska.

Fartygens antal i Wenern nar, ue »eu-nare åren, varit omkring 120, af olika skap-nad och storlék. De siom nyttjas till timmer transport kunha rymma ifrån so till 100 tolfter stockar, några, få dåröfver Z>). Deras inrättning år obeqvåmlig åfven för den sjö „h var uti de blifvit byggde. Det år nog underligt, att bruket af plattare fartyg,

D) Frakten pä blockar har, pl en tid af jo år, rarit emellan I R;d. 16 af 2 R:d. tolften. I år har den fallit till i Rrd. 32 ifrån Norselfven, och' I ft:d. 24 ifrån Carlstad till Wenncrsborg. 7— 157 “ af samma byggnad som de holländska smac-korne, icke en gång blifvit antaget hos' ösS på de ställen dår de med största fördel kunde brukas. Redan vid första Canal-in-råttnings perioden blefvo ett slags platta fartyg af regeringen föreslagne, hvars dimensioner rättades efter de då tillämnade siussar-ne; men olägenheten af {allmaster torde för-inodeligeii förordsakat att ingen gifVit up-mårksamhet därpå, sedan de ej blefvo oumbärlige. Då man 1793 så mycket tvistade om Canalens storlek, och ville påstå att nästan endast båtar kunde begagna sig dåraf, om dess bredd ej skulle öfverstiga 11 alnar, inlämnades till Comittéen i Stockholm et byggnads förslag, dår upgiften pi handels fartyg var följande:

Ett fartyg af 56 fots långd, 16 fots bredd, 6 fots djupgående, kan båra 360 skep-pund jemvigt, och år ao svåra låster drågtigt.

. Ett af 74 fots längd, 18 fots bredd 6 fots djupgående, kan båra 540 skeppand och är 30 svåra laster.Ett af 86 fots långd, 19 fots bredd; 6 fot£ djupgående, kan båra 720 skeppund, och år 40 svåra läster.

Ett af 106 fots långd, 20 fots bredd,

6 fqts djupgående, kan bårä 900 skeppund, år fo svåra låster.

Att fårbåttra segelfarten- i Wenern hafva vål åtskilliga anstalter blifvit tagne, ehuru man icke kan såga att deras följder ånau vaVit af betydenhet. Under Sjelfva arbetstiden låt Bolaget bygga ett fartyg, som förseddes med kunnige sgömån, och nyttjades att föra • byggnings åmneo till slussverket. En fond anslogs, för några år, till befordrande af en - större ^såkerhet via seglationen, hvarigenpm åtskilliga båkar och kånningsmårken blifvit utsatte, nya pejlingar anståide, samt beskrifningar gjorde öfver inloppen till flera'hamnar och segelle-dér. Försöket med en’ Lotsinråttning i elfven har ånnu icke svarat emot afsigten. Icke eller har man tagit något vidare steg at förekomma Götha elfs upgjundning, hvil-— 159 ~ ket torde förekommas antingen gehom en försänkning som på södra sidan om Bohus fästning borde nedsättas, eller genom up-éagandet af en annan som blifvit(funnen vid medgrundet, och hvarvid Götheborgs Stad förbundit sig att deltaga A omkostnaden'till en fjerdedel, så vida denna fjerdedel ej öfverstiger 300 R;d.

Det år möjeligt att framtiden ånnu kan Uptåcka behofVet af flera förbättringar. Vid ett så vidsträckt verk soni Trollhåtte Ca-nalfarten, med alla sina förbindelser , måste nödvändigt upkomma nya omständigheter, hvilka ofta födas af hvarandra E'). Således år det endast tiden som kan gifva detta arbete iden möjeligaste fullkomlighet det kap

E) Man har förut nåmt att Ständernas Deputerade, 1757. stadgade att Gref Tessins slass skulle nyttja?, till ett nytt utlopp for Wenern; dettat har likvål blifvit forsuxnmadt tills nuvarande Dire&ionen beslutit att dar låta gora en slussport, eller så kallad sått, försedd med flera luckor, hvarigenom vattnets aflopp kan, efter omståndigheterne» okas mer eller mindre.hinna. Af Direktionens omsorg har fäderneslandet att vänta allt det bidragande hårtill som nit och uplysning kan åstadkomma; fördel arne skola snart väcka samma ömtanka hos andra, och ep allmän] tåflan att befordra nyttiga inrättningar skall, med välsignelser, öfverföra till efterverlden nam-i net af den Monark som beskyddat och up-muntrat dem.